

Adresseliste - høringsinstanser

Deres referanse:

Vår referanse:
20/20917-9

Dato:
27. mai 2025

Høring – retningslinjer om fastsettelse av foretaksstraff i internasjonale korrupsjonssaker

Økokrim sender med dette på høring forslag til retningslinjer for fastsettelse av forelegg mot foretak i korrupsjonssaker som omfattes av OECD-konvensjonen.

I Justis- og beredskapsdepartementets brev av 18. januar 2023 ble riksadvokaten, i samarbeid med Økokrim, bedt om å følge opp anbefalinger fra OECDs arbeidsgruppe mot bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn. Anbefalingene hadde sin bakgrunn i arbeidsgruppens evaluering av Norges gjennomføring og oppfølging av OECD-konvensjonens forpliktelser.

Som et ledd i oppfølgingen av anbefalingene har Økokrim utarbeidet et forslag til retningslinjer. Formålet med retningslinjene er å gi veiledning til påtalemyndigheten ved håndtering av positive påtaleavgjørelser i de aktuelle sakene. Retningslinjene skal godkjennes av riksadvokaten.

Økokrim ber om høringsinstansenes syn på forslaget til retningslinjer. Høringsfristen er **10. august 2025**.

I tillegg til synspunkter på det materielle innholdet i forslaget, ønskes synspunkter på innretningen av dokumentet, herunder om retningslinjene bør begrenses til å oppstille normene for fastsettelse av straff, eller om de også bør omfatte drøftelser og begrunnelser, slik forslaget legger opp til.

Vi ber høringsinstansene vurdere om det er behov for å forelegge høringsbrevet for eventuelle underliggende enheter som ikke er oppført på listen over høringsinstanser.

Høringssvar sendes til post.okokrim@politiet.no

Med hilsen

Pål K. Lønseth
Sjef Økokrim

Vedlegg:

Forslag til retningslinjer om fastsettelse av foretaksstraff i internasjonale korrupsjonssaker

Kopi:

Riksadvokaten

Høringsinstanser

Statsadvokatembetene

Politimestrene

Det juridiske fakultet ved Universitetet i Bergen

Det juridiske fakultet ved Universitetet i Oslo

Det juridiske fakultet ved Universitetet i Tromsø

Det juridiske fakultet ved BI

Politihøgskolen

Domstoladministrasjonen

Utenriksdepartementet

Konkurransetilsynet

Politidirektoratet

Advokatforeningen

NHO

Rederiforbundet

Transparency International Norge

Etikkrådet, NBIM

Lovdata

ØKOKRIM

HØRINGSFORSLAG

Retningslinjer for fastsettelse av foretaksstraff i internasjonale korrupsjonssaker

Økokrim

Post: Postboks 2096 Vika, 0125 OSLO / Besøk: C.J. Hambros plass 2 C, 0164 OSLO / (+47) 23 29 10 00

post.okokrim@politiet.no / www.okokrim.no / 874 761 532

Innhold

1. Formål og virkeområde	3
1.1. Mandatet fra Justis- og beredskapsdepartementet	3
1.2. Særtrekk ved korrupsjonssaker som omfattes av OECD-konvensjonen ..	3
1.3. Retningslinjenes materielle virkeområde	5
1.4. Adressat for retningslinjene	6
2. Bøtestraff. Utmåling	8
2.1. Ileggelse av bot ved forelegg	8
2.2. Rettslige rammer for utmåling av bøtestraff i de internasjonale korrupsjonssakene	9
2.2.1. Lovens strafferamme	9
2.2.2. Relevante utmålingsmomenter	10
2.2.3. Rettspraksis, foreleggspraksis og forarbeider	12
2.2.4. Høyesteretts føringer i saker om internasjonal korrupsjon	12
2.2.5. Forpliktelser som følger av OECD-konvensjonen	15
2.3. Utgangspunkt for fastsettelsen av bøtenivået	16
2.3.1. Innledning	16
2.3.2. Forventet inntjening/besparelser	18
2.3.3. Verdien av det som er tilbudt/betalt i bestikkelser	19
2.3.4. Foretakets omsetning eller driftsinntekter	20
2.4. Betydningen av selvrapportering, tilståelse og andre bidrag til oppklaring av saken	24
2.4.1. Overordnet	24
2.4.2. Krav til foretakets bidrag og nivået på tilståelsesrabatten	26
2.4.3. Betydningen av forebyggende tiltak	30
3. Inndragning	37
4. Vurdering av den samlede reaksjonen	38
5. Krav til begrunnelse og offentliggjøring av opplysninger om vedtatte forelegg	39

1. Formål og virkeområde

1.1. Mandatet fra Justis- og beredskapsdepartementet

I Justis- og beredskapsdepartementets brev av 18. januar 2023 er riksadvokaten, i samarbeid med Økokrim, bedt om å følge opp anbefalinger fra OECDs arbeidsgruppe mot bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn. Disse anbefalingene springer ut av arbeidsgruppens evaluering¹ av Norges gjennomføring og oppfølging av OECD-konvensjonens² forpliktelser. Departementet ber om at det utarbeides retningslinjer for fastsettelse av forelegg mot foretak i korrupsjonssaker som omfattes av OECD-konvensjonen. Retningslinjene er ment også å adressere betydningen av selvrapportering, klargjøre fastsettelsen av inndragningsbeløp, og hvilke krav som skal stilles til begrunnelse og offentliggjøring av slike forelegg.

Formålet med retningslinjene er å gi veiledning til påtalemyndigheten ved håndtering av positive påtaleavgjørelser i de aktuelle sakene. Som ved alle straffereaksjoner, er de overordnede hensyn bak straffen å fremme individual- og allmennpreventiv effekt. Retningslinjene vil også kunne bidra til økt forutberegnelighet for næringslivet om hva de kan forvente seg dersom det benyttes bestikkelser. Det er videre et formål at retningslinjenes omtale av strafferabatt ved selvrapportering og foretakets eget bidrag til sakens oppklaring, skal gi foretakene incitament til selv å arbeide med å avdekke og følge opp mistanker om korrupsjon. Dette omtales nærmere under pkt. 2.4. Å premiere foretakets innsats på dette området, antas igjen å bidra til større årvåkenhet i virksomhetene for risikoen for bruk av bestikkelser, og dermed ha en forebyggende effekt.

I den såkalte Høivik-utredningen³ fra mai 2021 er det foreslått endringer i straffelovens bestemmelser om foretaksstraff og korrupsjon, men disse forslagene er per i dag ikke fulgt opp av departementet. Følgelig må retningslinjene ta utgangspunkt i gjeldende rett, herunder bestemmelser om foretaksansvar i straffelovens §§ 27 og 28.

1.2. Særtrekk ved korrupsjonssaker som omfattes av OECD-konvensjonen

Det er relativt få saker som faller inn under OECD-konvensjonen som har vært etterforsket i Norge og som har endt med positivt påtalevedtak mot foretak. Totalt dreier det seg om fem saker⁴ siden Norge tiltrådte konvensjonen. I tillegg har Økokrim etterforsket et antall⁵ slike saker som har endt i henleggelse. Basert på erfaringene fra etterforskinger av disse sakene og erfaringer fra

¹ Punkt 3 b), c) og d) i OECDs evalueringsrapport fra juni 2018

² OECD-konvensjonen på Lovdata: <https://lovdata.no/dokument/TRAKTAT/traktat/1997-12-17-1>

³ www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-utredning-om-foretaksstraff-og-korrupsjon/id2876359/.

⁴ Statoil ASA (2006 – påvirkningshandel), SINTEF Petroleumsforskning AS (2007), Cabu Chartering AS (2014) og Yara International ASA (2014). Den femte saken, dvs. forelegget mot Norconsult, ble ikke vedtatt, og foretaket ble frifunnet i Høyesterett.

⁵ Av slike etterforskinger som har vært omtalt i media, men som har blitt henlagt, kan nevnes Mauritania-saken (2024), Sevan (2018), Kongsberg (2016).

etterforskningen av slike saker i andre land, er det noen karakteristika som går igjen. Stikkordsmessig nevnes her:

- **Meget store verdier i bestikkelser:** Bestikkelsesbeløpene er gjerne meget høye og langt høyere beløp enn det vi ser i de nasjonale, norske korrupsjonssakene. Bestikkelser benyttes gjerne for å få tillatelser til utvinning av naturressurser (olje, gass, mineraler, fiske, osv.) eller for å få tilgang til lukrative markeder. De store bestikkelsesbeløpene har sammenheng med at det kan være et betydelig inntjeningspotensial både på kort og lang sikt ved å få de nødvendige tillatelser/tilganger.
- **Forankring på høyt nivå hos den aktive bestikker:** De store bestikkelsesbeløpene kan tilsi forankring i selskapets ledelse, ettersom store utbetalinger vanskelig vil kunne ordnes av ansatte lenger nede i selskapsstrukturen uten slik forankring.
- **Internasjonal karakter og bruk av utenlandske mellommenn:** Bestikkelsene ordnes ofte fra selskaper/konti utenfor Norge. Erfaringsmessig benyttes sekretessejurisdiksjoner som det kan være krevende å innhente opplysninger fra og finne ut av reelle eierforhold. Ofte benyttes det utenlandske agenter eller mellommenn til å effektivisere bestikkelsene. Beviskilder og vitner befinner seg gjerne utenfor Norge.
- **Bestikkelser skjules på intrikat vis:** Det er ofte ingen direkte utbetalinger fra et norsk selskap, men bestikkelsen arrangeres via f.eks. datterselskaper eller andre aktører i utlandet, og det benyttes uriktig regnskapsføring. Eksempler viser at summer overføres via kompliserte strukturer for å skjule pengenes opprinnelse og endelig bestemmelsessted. Det benyttes konti i banker i ulike land hvor det er krevende å få opplysninger fra.
- **Mottaker er ofte høytstående tjenestemenn, som gjerne er en del av landets øverste elite eller deres familiemedlemmer:** Risikoen for at norske foretak skal eksponeres for krav om bestikkelser er størst i de mest korrupsjonsutsatte landene (jf. TIs indeks og andre kilder). Mange av disse landene har udemokratiske styresett og der en liten elite styrer landet (diktaturer, autokratier) enten det dreier seg om en republikk eller kongedømme/sjeikdømme eller andre styresett. Personene som er adressat for bestikkelsene, er gjerne fortsatt i en slik posisjon når saken eventuelt skal etterforskes.
- **Gjerningssted utenfor Norge - jurisdiksjon:** Spørsmål den norske straffelovens virkeområde kan komme på spissen, særlig for hendelser før 1. juli 2020 da tilføyselsen av første ledd nr. 12 i straffeloven § 5 trådte i kraft. Normalt vil den passive bestikker ikke være omfattet av norsk jurisdiksjon. Det kan være krevende å innhente opplysninger omkring mottaket av bestikkelsen. Det er gjerne liten interesse for å etterforske vedkommende i hjemlandet hvis den passive bestikker fortsatt er en del av makteliten der.
- Etterforskningsmessige utfordringer:
 - Beviskildene ligger i stor grad utenfor Norge: Tilgang til avgjørende beviskilder vil ofte være utenfor det norske selskapets rekkevidde (f.eks. opplysninger om reelle eierforhold der pengestrøm går til selskap/truster/konti i utlandet).

- Viktige bevis vil ofte kun være tilgjengelige ved bruk av tvangsmidler, og der det er nødvendig å be om bistand fra utenlandsk politi for å få innhentet slike i utlandet.
- Etterforskning av individers involvering vil gjerne kreve bruk av tvangsmidler rettet mot dem. I mange korrupsjonssaker har erfaring vist at bruk av avlytting, spaning, samtidig pågrepelse av involverte, mv., er nødvendig for å oppklare saken.
- Det er kan være krevende å få gjennomført adekvate etterforskingsskritt i mottakerlandet (nettopp av de årsaker som er nevnt ovenfor, og fordi det dreier seg om land der det er svakt traktatrettslig grunnlag for politisamarbeid med Norge, og/eller en rettsanmodning ikke vil få adekvat oppfølging fordi den mistenkte på mottakersiden har kontroll over justissektoren).
- For å oppklare saken vil det som regel være nødvendig å be om bistand fra en rekke jurisdiksjoner. Ofte vil det foregå parallelle etterforskninger i andre jurisdiksjoner. Det vil være behov for samarbeid og samordning. Innenfor Europa vil opprettelsen av et joint investigation team (JIT) være aktuelt.

1.3. Retningslinjenes materielle virkeområde

Slik Justis- og beredskapsdepartementet ber om, har Økokrim vurdert om retningslinjene bør gjelde foretaksstraff i alle saker om alvorlig økonomisk kriminalitet, men er kommet til at det er hensiktsmessig at retningslinjene utformes med OECD-korrupsjonssakene for øye. På denne måten kan retningslinjene ta hensyn til de problemstillinger som er typisk for disse sakene, og dermed best følge opp OECDs konkrete anbefalinger.

I vurderingen er det også lagt vekt på at de aller fleste⁶ saker som avgjøres ved forelegg mot foretak, gjelder overtredelse av spesiallovgivningen⁷. Bestemmelsene har ulike strafferammer, og bøtenivået i slike saker er gjerne nærmere definert gjennom forvaltnings- og rettspraksis. Sakene er av ganske ulik art og omfang enn de sakene som omfattes av OECD-konvensjonen. Selv der overtredelse av spesiallovgivning kan sies å være "alvorlig økonomisk kriminalitet", så som ved brudd på verdipapirhandeloven eller konkurranseloven, er det et forvaltningsregime der regelverk og tilsynsorganer gir rammer for reaksjonen mot foretak. Det synes altså verken riktig eller nødvendig å gi veiledning for utmåling av bøtestraff på disse områdene. Videre vil det være

⁶ Det er relativt få straffebed i straffelovens kapittel 30 om "Bedrageri, skattesvik og liknende økonomisk kriminalitet" der foretaksstraff synes særlig praktisk å anvende.

⁷ Økokrim innhentet ifbm med høringsuttalelsen til Høivik-utredningen statistikk om forelegg mot foretak. Den viste at de aller fleste forelegg mot foretak gjelder overtredelse av spesiallovgivning. Majoriteten av foreleggene dreier seg om relativt lave bøtebeløp. Et stort antall gjelder f.eks. brudd på hviletidsbestemmelser for sjåførere. Videre er det mange forelegg mot foretak for overtredelse av arbeidsmiljøloven, forurensningsloven, mv. For mange av kriminalitetsområdene er det tilsynsorganer følger opp foretakene som følger opp i det administrative sporet (Arbeidstilsynet, Statens forurensningstilsyn, Havindustritilsynet, Finanstilsynet, Konkurransetilsynet, osv.).

krevenne å lage retningslinjer som vil treffe godt innenfor det bredere spekteret av sakstyper innen "annen alvorlig økonomisk kriminalitet", og som samtidig er særlig egnet for retningslinjenes hovedanliggende, dvs. korrupsjonssakene.

Videre er det et særtrekk ved korrupsjonssaker at det – i motsetning til på andre kriminalitetsområder, så som miljøkriminalitet⁸ og innen anti-hvitvasking⁹ – ikke er offentligrettslige krav til foretakenes forebyggende arbeid. Nettopp i fraværet av slik regulering, vil retningslinjene kunne ha sin særlige misjon.

Selv om retningslinjene er utarbeidet med de internasjonale korrupsjonssakene for øye, kan retningslinjene likevel ha overføringsverdi til andre alvorlige saker innen økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet der det er aktuelt med foretaksstraff. Spesielt antas det at retningslinjenes omtale av betydningen av selvrapporing og foretakenes bidrag til oppklaring av saken (kapittel 2.4) vil gi veiledning også i andre saker enn korrupsjonssaker. Det samme gjelder kapittelet (kapittel 2.3) om økonomiske utgangspunkt for beregning av bøter.

I lys av den begrensede veiledning som er å finne i eksisterende rettskilder, vil retningslinjene identifisere forhold som gir støtte for et effektivt, forholdsmessig og avskrekkende straffenivå i internasjonale korrupsjonssaker. I tillegg vil de sørge for likhet for loven gjennom ensartet praksis og samtidig bidra til forutberegnelighet om de reaksjoner som foretak må påregne i korrupsjonssaker omfattet av OECD-konvensjonen.

Når retningslinjene har vært i kraft en stund, kan det uansett være aktuelt å se hvordan de virker i praksis og om det er grunn til å gjøre endringer.

1.4. Adressat for retningslinjene

Retningslinjene gjelder for påtalemyndigheten. Ettersom de aller fleste korrupsjonssaker dreier seg om grov korrupsjon med 10 års strafferamme, vil det tilligge en statsadvokat å påtaleavgjøre disse sakene. I praksis vil retningslinjene altså rette seg mot statsadvokatene. Hva gjelder de korrupsjonssakene som omfattes av OECD-konvensjonen, har alle slike pr. i dag blitt etterforsket og påtaleavgjort av statsadvokatene ved Økokrim.

Selv om retningslinjene er adressert til påtalemyndigheten, legger Økokrim til grunn at de i realiteten også vil være klargjørende for næringslivet, særlig med hensyn til betydningen av selvrapporing og foretakenes bidrag til oppklaring av saken, samt forebyggende antikorrupsjonsarbeid.

⁸ F.eks. vil Internkontrollforskriften stå sentralt hva gjelder krav til forebyggende tiltak innen miljøkriminalitet og arbeidsmiljøkriminalitet.

⁹ Hvitvaskingsloven stiller konkrete krav til rapporteringspliktige i arbeidet med å sikre at deres produkter og tjenester ikke skal benyttes til hvitvasking.

Retningslinjenes virkeområde

Retningslinjene er primært utformet med tanke på foretaksansvar i korrupsjonssaker som omfattes av OECD-konvensjonen.

Retningslinjene antas likevel å ha overføringsverdi til andre alvorlige saker innen økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet der det er aktuelt med foretaksstraff. Spesielt antas dette å gjelde omtalen av betydningen av selvrapporing og foretakenes bidrag til oppklaring av saken.

2. Bøtestraff. Utmåling

2.1. Ileggelse av bot ved forelegg

Foretak straffes med bøter. Vilklårene for å illegge foretaksstraff følger av straffeloven § 27. Foretaksansvaret er fakultativt, jf. straffeloven § 28, dvs. at selv om vilklårene i § 27 er oppfylt, må påtalemyndigheten vurdere om det skal benyttes foretakstraff i det konkrete tilfellet.¹⁰ I siste instans er det opp til domstolene, basert på momentene i § 28, å vurdere om straff skal ilegges.

Hvis påtalemyndigheten finner at det er grunn til å straffe foretaket, kan det tas ut tiltale¹¹ eller det kan utferdiges et forelegg¹². Disse retningslinjene gjelder der påtalemyndigheten utferdiger forelegg, men de bygger på generelle utmålingsmomenter som antas også å kunne være relevante ved straffutmåling i retten.

Antakelig vil det være aktuelt å velge forelegg i mange korrupsjonssaker der foretaksstraff er aktuelt, også i de alvorlige sakene. Det er en etablert ordning i norsk rett. Hvis foretaket er innstilt på å akseptere forelegget, vil det være ressursbesparende for alle parter og rettsapparatet at saken avsluttes uten rettergang. Effektivitetshensyn taler altså for å gi foretaket mulighet til å unngå rettergang ved å vedta et forelegg.

I flere andre land som er parter i OECD-konvensjonen, og som det kan være naturlig å se hen til, er imidlertid domstolsbehandling av straffansvaret for foretak i korrupsjonssaker hovedregelen, mens utenomrettslig vedtakelse av straffansvar er unntaket. I disse tilfellene er ordningene for utenomrettslig behandling hjemlet i lov¹³ og en utenomrettslig avtale er betinget av at bestemte vilkår er oppfylt.

En side ved foreleggsinstituttet etter norsk rett er mindre offentlighet.¹⁴ Prosessen omkring utferdigelse av et forelegg kan for omverdenen fremstå som forhandlinger om straff mellom påtalemyndigheten og foretaket. I Norge har man imidlertid ikke tradisjon for forhandlinger om straff ("plea bargaining"). En kontradiktorisk prosess for domstolene gir offentligheten, pressen og ofrene for korrupsjon innsyn og kontrollmuligheter. Ved forelegg kan dette avhjelpes gjennom større grad av begrunnelse og offentliggjøring av forelegg, se nærmere i kap. 5.

¹⁰ Hvis påtalemyndigheten finner at det ikke bør benyttes foretaksstraff henlegges saken på kode 200 "Henlagt fordi foretaksstraff ikke anses hensiktsmessig".

¹¹ Straffeprosessloven § 252

¹² Straffeprosessloven § 255

¹³ UK Bribery Act, Frankrike: – Sapin II, USA: Foreign Corrupt Practises Act (FCPA)

¹⁴ Artikkelen "Principles and Transparent settlement-based Enforcement of Corporate Liability", Søreide, 2024, drøfter konsekvenser av dette.

I UK og Frankrike må avtalen som inngås mellom påtalemyndigheten og foretaket forelegges en dommer¹⁵. Der skjer det altså en viss domstolskontroll, slik for øvrig OECDs retningslinjer anbefaler at skjer ved Non-Trial Resolutions (NTR). Ved tilståelser vil man i Norge kunne benytte den forenklete rettergangen for tilståelsessaker i straffeprosessloven. Da vil straffutmålingen være gjenstand for rettslig prøving. Slik vil både hensynet til effektivitet og hensynet til offentlighet ivaretas samtidig.

Muligheten for å vedta et forelegg kontra en rettsprosess, bør i seg selv være et viktig incitament – slik det f.eks. er i UK¹⁶ – for at et foretak vil selvrapportere og bidra til oppklaring av disse sakene. Foretakene bør derfor kunne påregne at det utferdiges forelegg der foretaket har vesentlig bidratt til sakens oppklaring, f.eks. ved selvrapportering og/eller erkjennelse av de faktiske forhold¹⁷ og/eller erkjent skyld¹⁸.

2.2. Rettslige rammer for utmåling av bøtestraff i de internasjonale korrupsjonssakene

2.2.1. Lovens strafferamme

Strafferammen for grov korrupsjon er 10 års fengsel. Strafferammen er altså vesentlig høyere for korrupsjon enn for annen økonomisk kriminalitet som f.eks. bedragerier eller økonomisk utroskap. Dette har sammenheng med de sterkt samfunnsskadelige virkningene av korrupsjon, slik som beskrevet i forarbeidene.¹⁹

Det at strafferammen ligger høyt, må reflekteres i bøtenivået ved foretaksstraff.

Disse retningslinjene tar ikke sikte på å oppstille en uttømmende liste for relevante utmålingsmomenter i korrupsjonssaker, ei heller redegjøre for vekten av hvert enkelt moment. Normalt ligger ikke utfordringen i sakene om foretaksstraff i å identifisere straffeskjerpende eller formildende omstendigheter, men snarere i å finne riktig bøtenivå. På dette punkt er det lite veiledning å finne i eksisterende rettskilder, jf. også nedenfor. Retningslinjene tar derfor sikte på å gi å gi noen særlige føringer for dette.

¹⁵ Men dette avhjelpes i betydelig grad dersom domstolen også vurderer om vilkårene er til stede, hvor det er offentlighet om faktum, og om hvordan boten/andre sanksjoner er beregnet (Frankrike, UK).

¹⁶ I UK vil "cooperation with investigation, making early admissions and/or voluntary reporting offending" utgjøre formildende omstendigheter,

¹⁷ I Frankrike kan "spontaneous disclosure", "active cooperation" og "straightforward recognition of the facts" resultere i lavere bot.

¹⁸ I USA vil "cooperation", "acceptance of responsibility" og "voluntary disclosure" være formildende omstendigheter.

¹⁹ Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) punkt 7.1. I tillegg ble det i punkt 10 fremhevet at korrupsjonssakene ofte er fordekt og foregår i det skjulte, slik at det vil være vanskelig å finne fellebevis. Ved å sette strafferammen til 10 år fengsel ble det dermed åpnet for å benytte kommunikasjonskontroll etter straffeprosessloven § 216 a første ledd.

2.2.2. Relevante utmålingsmomenter

2.2.2.1. Utmålingsmomenter i korrupsjonssaker

Ved utmåling av straff overfor foretak i korrupsjonssaker er det naturlig å se hen til den konkrete korrupsjonshandlingens karakter.

De momenter som er relevante ved vurderingen av om korrupsjonshandlingen er grov er i rettspraksis forutsatt også å ha betydning ved straffutmålingen.²⁰ De relevante momentene i § 388 er om korrupsjonen

- a. er forøvd av eller overfor en offentlig tjenestemann eller noen annen ved brudd på den særlige tillit som følger med hans stilling, verv eller oppdrag,
- b. om den har eller kunne ha hatt til følge betydelig økonomisk fordel,
- c. om det forelå risiko for betydelig skade av økonomisk eller annen art, og
- d. om det er registrert uriktige regnskapsopplysninger, utarbeidet uriktig regnskapsdokumentasjon eller uriktig årsregnskap

Bokstav a slår fast at enhver offentlig tjenestemann omfattes. Vedkommendes konkrete stilling og arbeidsoppgaver må være momenter av betydning i den konkrete vurderingen. Høyesterett slo f.eks. fast i Rt-2012-243 at normen skulle benyttes på en ansatt i Oslo kommune "selv om hans arbeidsoppgaver etter hva jeg forstår ikke innebar offentlig myndighetsutøvelse."²¹

Ved vurderingen av hva som skal anses som betydelig økonomisk fordel etter bokstav b, har forarbeidene lagt til grunn at det må ses hen til hvor grensen for betydelig verdi går i forhold til andre grove vinningsforbrytelser.²²

Ordlyden i bokstav c viser at det er tilstrekkelig at det har oppstått fare for skade, det er ikke et vilkår at skade faktisk har inntrådt. Videre er det også skade av "annen art" omfattet. Ordlyden viser at skadebegrepet må forstås i en vid forstand. Forarbeidene har fremhevet at korrupsjon ofte vil "kunne skape en risiko for store samfunnsskadelige eller andre negative konsekvenser. (..) I utlandet finnes det eksempler på at heiskontrollører har latt seg bestikke for å overse brudd på sikkerhetsforskriftene. Hvis det forelå en risiko for alvorlig personskade, miljøskade eller annen betydelig skade av ikke-økonomisk art, vil forholdet normalt måtte anses som grovt."²³ I praksis vil skaderisikoen eller det

²⁰ Dette er for eksempel slått fast i Rt-2010-1624 avsnitt 21.

²¹ Rt-2012-243 avsnitt 39.

²² Se for eksempel Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) side 471.

²³ Ot.prp. nr. 78 (2002-2003) punkt 12.1 side 58-59.

potensielle skadeomfanget få stor betydning i den konkrete vurderingen i hver enkelt sak.

Bokstav d om regnskapsovertredelser skal forstås på samme måte som for andre bestemmelser om økonomisk kriminalitet.²⁴

2.2.2.2. Særlige momenter ved utmåling av foretaksstraff

For foretaksstraff gjelder det også særlige straffutmålingsmomenter. Disse følger av straffeloven § 28 som angir momenter som skal vektlegges ved "avgjørelsen av om et foretak skal straffes etter § 27, og ved utmålingen av straffen". De særlige momentene i § 28 er:

- a. straffens preventive virkning,
- b. lovbruddets grovhet, og om noen som handler på vegne av foretaket, har utvist skyld,
- c. om foretaket ved retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget lovbruddet,
- d. om lovbruddet er begått for å fremme foretakets interesser,
- e. om foretaket har hatt eller kunne ha oppnådd noen fordel ved lovbruddet,
- f. foretakets økonomiske evne,
- g. om andre reaksjoner som følge av lovbruddet blir ilagt foretaket eller noen som har handlet på vegne av det, blant annet om noen enkeltperson blir ilagt straff, og
- h. om overenskomst med fremmed stat forutsetter bruk av foretaksstraff

Momentene angitt i § 28 er ikke uttømmende.²⁵

Forarbeidene til straffelovens bestemmelser om foretaksstraff peker på at straffen normalt vil "ramme den som har hatt fordel av lovbruddet – det vil si foretaket". Samt at det viktigste argumentet for foretaksstraffen er "at dette vil kunne gi straffebestemmelsene en økt preventiv virkning".²⁶

Straffelovkommisjonen uttalte at "det er viktig at bøtenivået settes høyt ved foretaksstraff. Den preventive virkningen av straffen vil bli betydelig svekket hvis bøtestrafen ikke griper merkbart inn i foretakets økonomi."²⁷

De alminnelige prinsipper for straffutmåling gjelder også for foretak, herunder fellesregler for reaksjonsfastsettelsen i straffeloven kapittel 14 – så langt de

²⁴ Straffelovens bestemmelser om grov økonomisk utroskap i § 391, grovt bedrageri i § 371 og grovt underslag i § 325.

²⁵ Jf. ordlyden "blant annet", se også Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kap. 30.1 s. 432.

²⁶ Ot.prp. nr. 27 (1990-1991) punkt 2.3 s. 6. Dokumentet gjaldt innføringen av den gamle straffelovens §§ 48a og 48b, som ble videreført uten særlige endringer i den nye straffeloven.

²⁷ Ot.prp.nr. 27 (1990-1991) punkt 8.3.2 side 32.

passer. Eksempelvis nevnes betydningen av om menneskers liv eller helse er satt i fare, om skaden er gjenopprettet og om det er tale om gjentatte lovbrudd.

2.2.3. Rettspraksis, foreleggspraksis og forarbeider

Forarbeidene til straffelovens bestemmelser om korrupsjon har ikke særlige føringer for den konkrete reaksjonsfastsettelsen overfor foretak i internasjonale korrupsjonssaker. Ved innføring av den nye straffeloven, som videreførte den gamle straffelovens bestemmelser om korrupsjon uten realitetsendringer, påpekte lovgiver at bestemmelsene "ble vedtatt for forholdsvis kort tid siden, og straffenivået kan ikke sies å være endelig fastlagt. Domstolene bør derfor ha rom til å fastsette et passende straffenivå for denne type overtredelser i konkrete saker."²⁸

En viss OECD-foreleggspraksis eksisterer,²⁹ men det dreier seg om få saker (fem forelegg) og de er av eldre dato (fra perioden 2004-2014). Det er vanskelig å utlede noen entydig praksis for utmåling fra disse sakene utover at overtredelsens grovhet, den preventive effekt, selskapets økonomiske evne og bidrag til oppklaring av saken gjennomgående har stått sentralt. Foreleggspraksisen gir i liten grad generell veiledning om straffenivået eller utmålingsprinsipper.

I kun én internasjonal korrupsjonssak, har forelegget ikke blitt vedtatt, og saken behandlet i domstolene. I den saken ble foretaket frikjent i Høyesterett.³⁰ Dermed er det per i dag ikke rettspraksis i Norge som sier noe om selve reaksjonsfastsettelsen overfor foretak i internasjonale korrupsjonssaker.

2.2.4. Høyesteretts føringer i saker om internasjonal korrupsjon

To saker som omhandler internasjonal korrupsjon har vært behandlet i Høyesterett: HR-2017-1776-A (Yara-saken) og HR-2013-1394-A (Norconsult-saken).

I Yara-saken har Høyesterett tatt stilling til straffutmålingen for en tidligere juridisk direktør og medlem av konsernledelsen i et internasjonalt konsern som var funnet skyldig i å betale bestikkelser til høytstående offentlige tjenestemenn i Libya og India. Selv om Høyesteretts prøving gjaldt straffutmåling for enkeltpersoner, har Høyesteretts drøftelser av relevante momenter i saken overføringsverdi også for vurdering av foretaksstraff i disse sakene.

²⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008-2209) punkt 11.9.2 side 344.

²⁹ Per dags dato er det utstedt 8 forelegg på grunnlag av korrupsjonsbestemmelsene i strl. 1902 § 276a- 276c eller straffeloven §§ 387-389, hvorav 5 saker faller innenfor virkeområdet for OECD-konvensjonen. Samtlige er utstedt av statsadvokater ved Økokrim. Kun en av "OECD-sakene" er prøvd for domstolen – nemlig Norconsult-saken, Rt-2013-1025. De øvrige fire foreleggene som er relevante er 1) 2004: Statoil-Horton (20 millioner; forelegg for påvirkningshandel, ikke korrupsjon), 2) Sintef: 2007 (2 millioner), 3) Yara: 2014 (270 millioner, samt inndragning) og 4) Rederisaken: 2014 (20 millioner, samt inndragning)

³⁰ Norconsult-saken HR-2013-1394-A.

Høyesterett uttalte blant annet at de allmennpreventive hensyn gjør seg "normalt sterkt gjeldende ved straffutmålingen for både aktiv og passiv korrupsjon. Det dreier seg om en form for «gjensidig» økonomisk kriminalitet som vil kunne være vanskelig å avdekke – ikke minst i land med en utbredt korrupsjonskultur. I tillegg kommer at slik kriminalitet ofte gjelder betydelige økonomiske verdier".³¹

Bruk av bestikkelser er et kriminalitetsområde der oppdagelsesrisikoen antas å være lav. Alle involverte er ofte tjent med å holde kriminaliteten skjult. I tillegg er det sjelden en konkret fornærmet, men heller slik at lovbruddet går ut over fellesskapet. Det antas særlig krevende for politiet å avdekke og etterforske slike saker, slik som beskrevet i Meld. St. 15 (2023-2024) s. 58.

Ved reaksjonsfastsettelsen bør dette hensyntas. Høyesterett har uttalt at når oppdagelsesrisikoen er liten, "tilsier allmennpreventive hensyn at de tilfellene som avdekkes, straffes strengt".³²

Straffenivået skal være det samme om korrupsjonen skjer overfor tjenestemenn i korrupsjonsutsatte land. I Yara-dommen³³ var nettopp dette et sentralt spørsmål, dvs. om straffen skal være mildere fordi bestikkelsene skjedde overfor tjenestemenn i korrupsjonsutsatte land. Høyesterett avviste dette og viste til at verken forarbeidene eller annet rettskildemessig grunnlag støttet en slik relativisering "avhengig av hvilket land som er berørt av korrupsjonshandlingen".³⁴

Høyesterett har i dommen brukt plass på å understreke de internasjonale forpliktelsene Norge har innenfor korrupsjonsbekjempelse. I dommen viser Høyesterett blant annet også til utredningen fra Straffelovrådet (NOU 2022:22) der det fremgår at arbeidet med bestemmelsene om korrupsjon, i stor grad var foranlediget av det internasjonale samarbeidet som Norge har vært involvert i på området.³⁵ I forlengelsen siterer Høyesterett Justiskomiteen som i Innst.O. nr. 105 (2002-2003) uttalte at den ønsker "at Norge skal være et foregangsland innen kampen mot korrupsjon på alle nivå, og at vårt lovverk på området kan være normdannende internasjonalt".³⁶

I tillegg understreket Høyesterett at formålet med å bekjempe grenseoverskridende korrupsjon var å "bidra til den samfunnsmessige og økonomiske utviklingen også i andre land".³⁷ Det er ikke tvilsomt at korrupsjon er en type kriminalitet som kan bidra til å holde udemokratiske regimer ved makten og slik får store ringvirkninger i samfunnet som påvirkes.

³¹ Dommens avsnitt 29.

³² Rt-2001-221 side 230.

³³ HR-2017-1776-A.

³⁴ Dommens avsnitt 26.

³⁵ Dommens avsnitt 19.

³⁶ Dommens avsnitt 24.

³⁷ Dommens avsnitt 25.

I Norconsult-dommen ble selskapet frifunnet i Høyesterett. Norconsult ble frifunnet etter en bred, skjønnsmessig vurdering hvor Høyesterett falt ned på at foretaksstraff ikke skulle gis jf. kan-skjønnet i straffeloven § 27 første ledd. I lys av at § 28 gjennom sin ordlyd viser at momenter ved vurderingen av kan-skjønnet er relevante for reaksjonsfastsettelsen, er derfor momentene som Høyesterett identifiserer i dommen også relevante her. Kun momenter som ikke tidligere er berørt, vil bli nevnt.

Norconsult-saken dreide seg om korrupsjonsbetalinger i form av kick back-betalinger til oppdragsgiver i forbindelse med inngåelse av kontrakt på byggeledelse for et vann- og avløpsprosjekt i Dar es Salaam i Tanzania. To ansatte i Norconsult ble domfelt for medvirkning til korrupsjon.

Høyesterett peker først på at korrupsjonsforbrytelser må være i kjerneområdet for foretaksstraffen, sett hen til at slik straff "kan være særlig egnet i kriminalitetsbekjempelsen på det aktuelle området".³⁸ I tillegg understreker Høyesterett korrupsjonens samfunnsskadelige karakter og de sterke allmennpreventive hensyn som gjør seg gjeldende ved straffereaksjoner i korrupsjonssaker.³⁹ I den konkrete vurderingen ble det lagt vekt på at foretaksstraffen "vil kunne bidra til økt bevissthet blant selskapene som driver internasjonalt, om at de har et selvstendig ansvar for å sikre at regelverket etterleveres i egen organisasjon. Dette gjelder særlig overfor selskaper som driver i korrupsjonsutsatte områder."⁴⁰

Det er ikke formildende eller straffriende at den ansatte som utførte korrupsjonsbetalingen var på lavt nivå i organisasjonen, og at ingen på ledelsesnivå kan klandres for korrupsjonshandlingen.⁴¹ Høyesterett peker på at den ansatte var en "betrodd medarbeider som representerte selskapet utad" og at man i den situasjonen må vektlegge det reelle ansvaret vedkommende hadde fremfor den formelle posisjonen. Høyesterett pekte på at dette er i samsvar med tidligere rettspraksis i korrupsjonssaker.

Det er lovgivningen slik den lyder til enhver tid som setter standarden for hva som skal kunne forventes av tiltak for å tilpasse virksomheten til lovgivningens krav. Et eventuelt lavt bevissthetsnivå hos markedsaktører generelt eller innenfor en bransje spesielt endrer ikke på dette.⁴²

Tidsmomentet ble tillagt stor vekt. Høyesterett viste til at de straffbare forhold ble begått i en periode mellom 9,5 og 7 år tilbake. Saken ble anmeldt til Økokrim i 2007 etter at Norconsult selv hadde gjennomført intern og ekstern gransking og stilte sitt materiale til disposisjon for Økokrim. Høyesterett la til grunn at sakens

³⁸ Dommens avsnitt 33.

³⁹ Dommens avsnitt 34-36.

⁴⁰ Dommens avsnitt 40.

⁴¹ Dommens avsnitt 42 flg.

⁴² Dommens avsnitt 61.

vesentligste faktum var klarlagt på anmeldelsestidspunktet, men at tiltale ikke ble tatt ut før nærmere to og et halvt år senere. Hovedforhandling ble holdt i 2011, og Høyesterett avsa sin dom i 2013.⁴³

Norconsult hadde i ettertid foretatt flere tiltak for å forhindre korrupsjon. Det var "blant annet er det vedtatt nye retningslinjer hvor korrupsjon er behandlet og det er gjort organisatoriske tiltak".⁴⁴

Høyesteretts flertall begrunnet frifinnelsen særlig med tidsmomentet – at det hadde gått uforholdsmessig lang tid – og at de konkrete hensyn som talte mot illeggelse av foretaksstraff derfor måtte veie tungt.

Basert på føringene Høyesterett har kommet med i de to relevante sakene er det klart at det må vektlegges at det er nødvendig med en streng og robust håndheving, samt at Norge skal være et foregangsland innenfor kampen mot korrupsjon.

2.2.5. Forpliktelser som følger av OECD-konvensjonen

Norge ratifiserte OECD-konvensjonen mot bestikkelser av offentlige tjenestemenn i 1997 og konvensjonen trådte i kraft i 1999. Konvensjonen har en effektiv evalueringsmekanisme, som identifiserer og stiller krav til medlemslandenes lovgivning og praksis på antikorrupsjonsområdet. For norsk rett får dette betydning for oppfølgingen av saker som faller inn under OECD-konvensjons virkeområde. Her stilles det særlige krav og forventninger til behandlingen av sakene gjennom hele det straffeprosessuelle sporet.

Straffelovens bestemmelser som kriminaliserer korrupsjon er utarbeidet for at Norge skal imøtekomme sine internasjonale forpliktelser blant annet etter OECD-konvensjonen. I tillegg til konvensjonsteksten, har OECD utarbeidet kommentarer som utdyper forpliktelsene etter hver av artiklene i konvensjonen, samt anbefalinger fra OECDs ministerråd. Anbefalingene er vedtatt av ministerrådet og er ikke juridisk bindende, men representerer en politisk forpliktelse til prinsippene de fastslår, samt en tydelig forventning om at medlemslandene skal gjøre sitt ytterste for å oppfylle dem. For å sikre at Norge ivaretar sine forpliktelser etter konvensjonen er det derfor nødvendig å se på det helhetlige bildet.

Det følger av konvensjonens artikkel 5 at Norge er forpliktet til å sørge for at "investigation and prosecution of the bribery of a foreign public official should be subject to the applicable rules and principles of each Party". Konvensjonen gir medlemslandene stort spillerom når det gjelder hvordan forpliktelsene oppfylles, men det følger av kommentarene til artikkel 5 at det er klare krav til etterforskning av slike saker. Der fremgår at "complaints of bribery of foreign

⁴³ Dommens avsnitt 93 og 94.

⁴⁴ Dommens avsnitt 95.

public officials should be seriously investigated by competent authorities", samt at "adequate resources should be provided by national governments to permit effective prosecution of such bribery". Norge er med andre ord forpliktet til å sørge for at saker om mulig internasjonal korrupsjon etterforskes med tilstrekkelige ressurser.⁴⁵

Artikkel 3 slår fast at bestikkelser av utenlandsk, offentlig tjenestemann skal straffes med effektive, forholdsmessige og avskrekkende straffereaksjoner.⁴⁶ Det vises også til OECDs 2021-anbefaling XV, som blant annet anbefaler at elementer som tas i betraktning ved utmålingen inkluderer bestikkelsesbeløpet, utbytte og andre fordeler som oppnås, samt angir enkelte straffeformildende momenter.

For at sanksjonene skal være effektive må bøtenivået ligge så høyt at den potensielle besparelsen i form av strafferabatt ved f.eks. selvrappotering, tilståelse og opprettende tiltak, utgjør en reell gulrot.

2.3. Utgangspunkt for fastsettelsen av bøtenivået

2.3.1. Innledning

Formålet med retningslinjene er å gi føringer for fastsettelsen av foretaksstraff i de internasjonale korrupsjonssakene; likevel ikke slik at disse skal være for rigide. Om sanksjonene skal bli rettferdige må ulike saker kunne vurderes ulikt. I saker som dette, dvs. utmåling av bøter i saker som omfattes av OECD-konvensjonen, er det naturlig å se hen til hvordan utmåling gjøres i andre relevante OECD-land, også siden de korruperte forholdene eller deler av disse kan komme under andre lands jurisdiksjon.

Det er et internasjonalt "marked" for bestikkelser av utenlandske offentlige tjenestemenn. Ett formål med OECD-konvensjonen er derfor å skape like vilkår i dette markedet, dvs. at foretak fra OECD-land kan risikere tilsvarende sanksjoner uansett hvor i OECD foretaket er lokalisert. Slik søker man å bekjempe at noen land blir et "fristed" for foretak som benytter bestikkelser. Siden lovgiver har uttalt at Norge skal være et foregangsland innen bekjempelse av bestikkelser, bør dette bety at Norge ikke kan ha et lavere bøtenivå enn andre OECD-land det er naturlig å sammenligne seg med.

Et slikt utgangspunkt er også fremhevet i britisk rett. I den første "Deferred prosecution agreement" som ble behandlet i britisk domstol i 2015⁴⁷ (Standard

⁴⁵ Commentaries on the convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, adopted by the Negotiating Conference 21 November 1997, avsnitt 27.

⁴⁶ Artikkelen engelske ordlyd er "shall be punishable by effective, proportionate and dissuasive criminal penalties".

⁴⁷ SFO v Standard Bank preliminary judgment, avsnitt 55: "Indeed there is every reason for states to adopt a uniform approach to financial penalties for corruption of foreign government officials so that the penalties in each country do not discriminate either favourably or unfavourably against a company in a particular state. If the penalties in one state are lower than in another, businesses in the state with lower penalties will not be deterred so effectively from engaging in corruption in foreign states, whilst businesses in states where the

Bank plc) slutter dommeren seg til at det er enhver grunn til at stater bør adoptere en felles tilnærming til bøtenivå i saker om korrupsjon av utenlandske offentlige tjenestemenn.

I det perspektivet har Økokrim innhentet opplysninger om hvordan bøter fastsettes i slike saker i UK, Frankrike, Nederland og USA. De andre skandinaviske landene har ingen eller marginalt med aktuelle saker, og anses lite relevante å se hen til i denne sammenheng.

I saker hvor USA også har jurisdiksjon, vil foretaket kunne bli møtt med ytterligere bøter der, hvis USA anser at norske myndigheter ikke har ilagt tilstrekkelig strenge sanksjoner. Et eksempel er den såkalte Statoil-saken fra 2004, hvor Statoil i 2006 ble ilagt en bot fra amerikanske myndigheter på USD 10,5 millioner, fratrasket Økokrims forelegg på NOK 20 millioner.

Norske foretak kan også komme under britisk jurisdiksjon, etter UKBA artikkel 7, "Failure of commercial organisations to prevent bribery".

For å ha den nødvendige avskrekkende, preventive effekt – i lys av den relativt lave oppdagelsesrisikoen – må bøtenivået være såpass høyt at selskapene ikke er villig til å ta en kalkulert risiko på at det i sum vil lønne seg å benytte bestikkelser.

Sanksjonene bør derfor stå i forhold til den forventede fortjenesten ved overtredelsene.

Hvor mye foretaket har funnet lønnsomt å betale i bestikkelser vil også være relevant.

Det er videre et grunnleggende prinsipp ved utmåling av bøter at siktedes økonomi hensyntas.⁴⁸ Dette prinsippet gjelder også der siktede er et foretak, og følger eksplisitt av straffeloven § 28 f der det fremgår at man skal ta hensyn til "foretakets økonomiske evne". Å hensynta foretakets økonomi får betydning både for vurderingen av om sanksjonene er avskrekkende, og om de er forholdsmessige.

For å finne riktig bøtenivå, må påtalemyndigheten søke å skaffe informasjon om de økonomiske aspektene i den konkrete saken. Det er hensiktsmessig å benytte ett av tre følgende utgangspunkter, i prioritert rekkefølge:

- Forventet utbytte/besparelser ved å gjennomføre-bestikkelsen
- Hvor mye som er tilbudt og/eller betalt i bestikkelser

penalties are higher may complain that they are disadvantaged in foreign states. As fines in cases of corruption of foreign government officials must be effective, proportionate and be dissuasive in the sense of having a deterrent element, I approach sentencing on the basis in this case that a fine comparable to that imposed in the US would have been the starting point, such a fine being quite separate form and in addition to depriving Innospec Ltd of the benefits it had obtained through its criminality."

⁴⁸ For privatpersoner er prinsippet fastslått i straffeloven § 53 annet ledd.

- Foretakets økonomiske evne

I tilfeller hvor det er praktisk mulig å beregne mer enn ett av utgangspunktene, må det foretas en samlet vurdering hvor tallstørrelsene vektas basert på omstendighetene i den konkrete saken.

I de følgende alternativene, angis et spenn for hvor boten i utgangspunktet bør legges. Hvor boten legges i dette spennet vil måtte være en individuell vurdering av sakens alvorlighet, hvor blant annet omstendigheter som i hvilken grad foretaket selv kan bebreides, hvor høyt oppe i foretaket overtredelsen i realiteten er forankret, hvilke skadevirkninger som overtredelsen har medført, og hvordan overtredelsen er skjult, vil veie betydelig.

2.3.2. Forventet inntjening/besparelser

En bestikkelse er utbytte etter en straffbar handling og skal i utgangspunktet inndras etter straffelovens bestemmelser om inndragning.⁴⁹ De norske sakene etter OECD-konvensjonen har hittil vært saker der norske selskaper betaler bestikkelser til utenlandske offentlige tjenestemenn. Bestikkelsen – utbyttet av den straffbare handlingen – har derfor gått ut av landet og ut av Norges jurisdiksjon. I praksis er det derfor ikke mulig å få til inndragning av selve bestikkelsessummen.

Selv om det ikke er noe vilkår for domfellelse for korrupsjon at den aktive bestikker oppnår noe konkret som resultat av bestikkelsen, er det likevel slik at i de fleste større saker som omfattes av OECD-konvensjonen, så er det nettopp slik; f.eks. at man får en kontrakt eller en tillatelse. Det direkte utbyttet av den straffbare handlingen kan i så tilfelle være vanskelig å beregne, men man vil kunne beregne en forventet inntjening.

Denne beregningsmodellen tar utgangspunkt i en slik situasjon. For at en bot skal virke reelt avskrekkende, må den minst oppveie for den forventede inntjeningen (evt. sparte kostnader) ved bestikkelsen, slik at foretaket økonomisk sett ikke tjener på overtredelsen. Det vil ellers, isolert sett, være økonomisk rasjonelt å betale bestikkelser. Dette, særlig i lys av den lave oppdagelsesrisikoen, tilsier at forventet bot bør være merkbart høyere enn forventet inntjening.

Det er økonomisk rasjonelt å anta at forventet inntjening vil være høyere enn det foretaket er villig til å betale i bestikkelser. Den forventede inntjeningen vil derfor normalt også være et interessant utgangspunkt for den nedre grensen for botens størrelse, før eventuelle skjerpende eller formildende omstendigheter hensyntas.

Et ytterligere moment for å se hen til forventet inntjening, er at dette vil hensynta forventede fremtidige inntekter etter tidspunktet for påtaleavgjørelsen,

⁴⁹ Straffelovens kapittel 13.

som ikke kan inndras siden de ennå ikke er oppnådd. For eksempel tildeles ofte utvinningslisenser for lengre perioder.

UK, Frankrike og USA kan alle ta utgangspunkt i forventet inntjening ved beregning av botens størrelse.

Etter UK Sentencing Guidelines beregnes utgangspunktet for utmåling av bot nettopp ut fra brutto fortjeneste/kostnader spart som blir oppnådd, beholdt eller forsøkt oppnådd, og som så blir multiplisert med en "culpability score" som vil være mellom 250-400% i saker som vedrører offentlige tjenstepersoner. Deretter justeres beløpet for eventuelle skjerpende og formildende omstendigheter.

I Frankrike er utgangspunktet for boten tilsvarende; alle direkte og indirekte fordeler, inkludert forventede fremtidige fortjenester. Multipliseringsfaktoren vil her være den samlede effekten av de skjerpende og formildende omstendighetene i saken. I tillegg kommer at den samlede reaksjonen inkludert inndragning er oppad begrenset til 30% av gjennomsnittlig årlig omsetning for konsernet.

I USA vil grunnbeløpet for beregning av boten være det som er høyest av det finansielle utbyttet for organisasjonen (evt. forårsaket tap) eller et beregnet "offense level". Dette beløpet multipliseres så med en faktor opp til 400%.

På denne bakgrunn bør boten utgjøre mellom 200% og 400% av forventet inntjening, før vurdering av skjerpende og formildende faktorer. Dette er overensstemmende med tilsvarende multiplikatornivå i UK og USA. I Frankrike vil multipliseringsfaktoren være resultat av en samlet vurdering av skjerpende og formildende faktorer, og vil altså ikke være direkte sammenlignbar.

2.3.3. Verdien av det som er tilbudt/betalt i bestikkelser

Det vil i mange tilfeller være enklere å fastslå hva som er gitt eller tilbudt i bestikkelser, enn å beregne hva som er oppnådd ved overtredelsen. En annen modell for beregning av botens størrelse vil derfor kunne være å ta utgangspunkt i selve bestikkelsen.

Som i modellen over, vil en økonomisk rasjonell aktør som betaler bestikkelser foreta en kost/nyttevurdering før man bestemmer seg for å gjennomføre betalingen. Bestikkelsen vil utgjøre en kostnad som det formodentlig ikke er interessant å ta, med mindre man forventer at bestikkelsen vil lede til et gunstig resultat som overstiger denne kostnaden.

Dette tilsier at boten som et minimum ikke kan være lavere enn det som er tilbudt/betalt i bestikkelser. Videre, siden bestikkelsesbeløpet må antas å være lavere enn den forventede inntjeningen, bør multiplikatoren for dette beregningsgrunnlaget være høyere enn hva gjelder for det forventede utbyttet. Økokrim mener det er fornuftig å doble multiplikatoren.

For å ha den nødvendige avskrekkende effekt må foretakene påregne å ikke bare tape et beløp tilsvarende bestikkelsen hvis korrupsjonen oppdages. Foretakene bør påregne å tape et beløp tilsvarende flere ganger bestikkelsesbeløpet.

Det skal heller ikke føre til lavere straffereaksjon at noen er "billigere å bestikke enn andre".⁵⁰

Oppsummert bør et utgangspunkt for beregning av boten utgjøre minst 400% til 800% av bestikkelsesbeløpet, altså det dobbelte av multiplikatoren for forventet utbytte.

2.3.4. Foretakets omsetning eller driftsinntekter

Foretakets økonomiske evne skal vektlegges ved utmålingen av boten jf. straffeloven § 28 bokstav f. Forarbeidene har uttalt at det "likevel vil ha begrenset betydning dersom det først er en grov forbrytelse".⁵¹

I høyesterettspraksis generelt er det holdepunkter for at foretakets økonomiske evne – og da særlig foretakets konkrete omsetning og resultater – utgjør en kvantitativ ramme for utmålingen av foretaksstraffen.⁵²

Boten må være såpass høy at den har den nødvendige økonomiske konsekvens for foretaket. Boten vil neppe ha den tilsiktede preventive effekten dersom den ikke er følbar for foretaket.⁵³ Bare slik vil f.eks. aksjonærene være opptatt av foretakets forebyggende arbeid og kreve av selskapets ledere at de investerer i antikorrupsjonsarbeid.

Samtidig kan det være problematisk om boten settes så høyt at den ruinerer foretaket. De kryssende hensyn gjør seg særlig sterkt gjeldende der foretakets virksomhet og inntjening i all hovedsak har utgangspunkt i de korruperte overtredelsene.

Som et utgangspunkt vil foretakets omsetning og inntekter kunne gi en god pekepinn på foretakets økonomiske stilling.

Det foreliggende forslaget til EU-direktiv for bekjempelse av korrupsjon⁵⁴ angir at det skal utmåles en bot hvor "the maximum limit of which should not be less than 5% of the total worldwide turnover (..) in the business year preceding the decision imposing the fine".⁵⁵ Botens øvre grense skal altså ikke være mindre enn 5% av den globale omsetningen i foretaket.

⁵⁰ Ref. gjennomgangen av Yara-saken i pkt. 2.2.4.

⁵¹ Ot.prp.nr. 90 (2003-2004) punkt 30.1 side 433.

⁵² Jf. også Høivik kap. 10.3.1 med videre henvisninger, bl.a. HR-2016-2507-A, Rt. 2013 s. 684 og Rt. 2009 s. 1595.

⁵³ Sandhaug, Ingvild. Karnov lovkommentar: Straffeloven - strl. 2005, note 7 til § 28 1. ledd bokstav f., [Lovdata.no](https://lovdata.no) (hentet 17. november 2024).

⁵⁴ <https://transparency.eu/european-union-moves-towards-recovering-more-assets-of-corrupt-criminals-transparency-international-eu-welcomes-new-asset-recovery-directive/>

⁵⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52023PC0234>, Se art. 17 og 18 om "Sanctions for legal persons".

Ordlyden "worldwide turnover" viser at det er snakk om konsern, skal hele konsernets omsetning være utgangspunktet for beregningen. Det legger også fransk rett opp til. Ved konsern bør man også i de norske sakene i utgangspunktet se hen til hele konsernets økonomiske stilling.

Forhold i den enkelte sak kan imidlertid begrunne et annet utgangspunkt ved beregning av omsetning. Unntak kan gjelde der korrupsjonen bare har skjedd i én del av virksomheten, bestikkelsene ikke er forankret på høyere nivå i konsernet, og ikke er et utslag av konsernets svake rutiner for forebygging. På den andre siden kan det f.eks. argumenteres for at dersom datterselskap drives med underskudd som dekkes av konsernbidrag så skal mor og datter ses under ett selv om korrupsjonen er begått i kun én del av konsernets virksomhet. De økonomiske realitetene ved et konsern kan da måtte tillegges avgjørende vekt. Hvorvidt det tas utgangspunkt i konsernets konsoliderte omsetning eller et mer begrenset resultatområde i konsernet vil derfor bero på en konkret vurdering i det enkelte tilfellet.

Et spørsmål er hvilket eller hvilke år⁵⁶ som skal legges til grunn mht. selskapets omsetning. Dette må bero på en helt konkret vurdering av hva som vil gi det beste bildet av foretakets økonomiske stilling på det tidspunktet forelegget utstedes.

I noen tilfeller vil det være naturlig å ta utgangspunkt i nå-situasjonen ved utstedelsen av forelegget, mens det i andre tilfeller vil være riktig å se på et gjennomsnitt av de foregående år.

I mange saker vil det trolig være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i gjennomsnittlig omsetning eksempelvis for de tre siste årene som er kjent på tidspunktet for påtaleavgjørelsen. Det er dette som er metodikken i det franske regelverket.⁵⁷ Dette vil gi et godt bilde av foretakets økonomiske evne over tid, mindre påvirket av regnskapsmessige disposisjoner for enkelte år.

Spørsmålet er så hvilken andel av omsetningstallet som skal legges til grunn.

Gitt OECD-sakenes internasjonale karakter og at sannsynligheten for at andre land også har jurisdiksjon, er det relevant å se hen til andre lands regler. EU-direktivet foreslår som nevnt over at botens øvre grense ikke skal være lavere enn 5%⁵⁸. I Frankrike skal boten i utgangspunktet ikke overstige 30% av gjennomsnittlig årlig omsetning for konsernet de siste tre år før påtaleavgjørelsen. I Nederland er boten begrenset oppad til 10% av omsetningen i selskapet i året før påtaleavgjørelsen.

⁵⁶ I utredningen til Høivik side 216 er det foreslått at det ved utmålingen av straff i alle forelegg mot foretak skal tas utgangspunkt i et beløp som tilsvarer en forholdsmessig andel av foretakets driftsinntekter de tre siste år før domstidspunktet.

⁵⁷ Guidelines on the implementation of the judicial public interest agreement (CJIP)

⁵⁸ Art 17(2)a: "not be less than 5 percent of the total worldwide turnover of the legal person, including related entities, in the business year preceding the decision imposing the fine;"

2.3.4.1. Administrative sanksjoner etter norsk rett

For å sikre likeartet behandling innenfor det norske regelverket, er det naturlig å se hen til eksisterende, sammenlignbare regelverk. Norsk lov har på flere områder gitt forvaltningsmyndigheter hjemler til å ilegge administrative sanksjoner i form av gebyr. Bakteppet er i stor grad internasjonale forpliktelser gjennom EU, i likhet med det foreslåtte antikorrupsjonsdirektivet. For eksempel har både Konkurransetilsynet, Finanstilsynet og Datatilsynet hjemler for å ilegge overtredelsesgebyrer ved overtredelse av relevant lovgivning. Det er et poeng at bøtestraffen i straffesakene står i logisk sammenheng med administrative sanksjoner og i alle fall ikke er lavere. Ved å bygge på liknende utmålingsprinsipper i både det strafferettslige og administrative sporet vil sanksjonsutmålingen bli konsistent.

Dette hensynet er også fremhevet internasjonalt, f.eks. i britisk rett, hvor domstolen har påpekt at korrupsjonssaker må anses minst like straffverdig, om ikke mer, enn kartellsaker etter konkurranselovgivningen.⁵⁹

De norske regelverkene knyttet til administrative sanksjoner sier både noe om utgangspunktet for beregningen av sanksjonen – f.eks. omsetningstall – og hvilken andel av omsetningstallet som skal legges til grunn.

Ved overtredelser av konkurranseloven har Konkurransetilsynet hjemmel for å vedta overtredelsesgebyr. Det følger av konkurranseloven § 29 at "ved fastsettelse av gebyrets størrelse, skal det særlig legges vekt på foretakets omsetning, overtredelsens grovhet og varighet, samt lemping etter § 30 og § 31". Lemplingsreglene henviser blant annet til samarbeid med Konkurransetilsynet og i hvilken grad det er gjennomført. I tillegg til den generelle hjemmelen i konkurranseloven § 29, er prinsipper for utmåling av gebyr fastsatt i Forskrift om utmåling og lemping av overtredelsesgebyr⁶⁰. Forskriftens § 2 fastslår at det er to øvre grenser for overtredelsesgebyr på "inntil 1 prosent av foretakets omsetning" og "inntil 10 % av foretakets omsetning". Den maksimale størrelsen vil avhenge av hvilken bestemmelse som er overtrådt. Forskriften slår i tillegg fast at omsetningen er "foretakets samlede salgsinntekt for det siste regnskapsåret". I tillegg har forskriftens § 3 tredje ledd egne hjemler som i visse tilfeller gir tilsynet anledning til å ta utgangspunkt i et beløp på inntil 30 % av omsetningsverdien av foretakets varer og tjenester som overtredelsen direkte eller indirekte omfatter i et aktuelt geografisk område. I bestemmelsens femte ledd kan man ved særlig grove overtredelser av konkurranselovens §§ 10 og 11 øke overtredelsesgebyret "med ytterligere 15 til 25 prosent" hvis omsetningsverdien er fastsatt etter regelen i tredje ledd.

⁵⁹ I saken mot Standard Bank plc vist til over, gjentar dommeren det følgende fra den tidligere dommen, hvor det gjøres en sammenligning med straffverdigheten i kartellsaker: "The courts have a duty to impose penalties appropriate to the serious level of criminality that are characteristic of this offense. For example, one of its many effects is to distort competition; the level of fines in cartel cases is now very substantial and measured in tens of millions. It is self evident that corruption is much more serious in terms both of culpability and harm caused."

⁶⁰ FOR-2013-12-11-1465

I tillegg til å gå inn på hvilke kriterier som skal hensyntas ved vurderingen av overtredelsens grovhet, har forskriften nærmere regler om lempingsprosessen etter konkurranseloven. I internasjonale korrupsjonssaker vil lemping også kunne være relevant, i tråd med gjeldende straffutmålingsprinsipper.

Hvitvaskingsloven § 49 har hjemmel for å ilegge rapporteringspliktige etter loven overtredelsesgebyr. Momentene som særlig skal tillegges vekt ved fastsettelsen av gebyret størrelse fremgår av § 50. Det skal foretas en helhetsvurdering der blant annet momenter som overtredelsens (av hvitvaskingslovens bestemmelser) grovhet og varighet, grad av skyld, økonomisk evne og graden av samarbeid med myndighetene er relevante⁶¹.

Avhengig av hva slags type rapporteringspliktig det er snakk om, setter loven øvre grense for overtredelsesgebyr på henholdsvis 9 millioner kroner og 44 millioner kroner⁶². Beløpsgrensene er imidlertid ikke absolutte, fordi loven også presenterer to andre mulige utmålingsalternativer. Paragraf 49 femte ledd åpner for det første for at "dersom det kan beregnes hvilken vinning som er oppnådd ved overtredelse, kan det (..) ilegges overtredelsesgebyr som tilsvarer inntil det dobbelte av vinningen."

I tillegg har bestemmelsen en særregel om at finansinstitusjoner kan ilegges overtredelsesgebyr med "inntil 10 % av omsetningen i siste godkjente årsregnskap, dersom dette beløpet er høyere. Dersom rapporteringspliktige er del av konsern, skal siste godkjente konsoliderte årsregnskap legges til grunn".

Finanstilsynet har i sin praksis benyttet utmålingsalternativet knyttet til 10% av omsetning også i tilfeller der vinning ikke kan beregnes, og hvor maksimalbeløpet på 44 millioner kroner anses for lavt ut fra helhetsvurderingen som er foretatt.⁶³

Datatilsynet har myndighet til å ilegge overtredelsesgebyr etter personvernforordningen, forkortet GDPR. Dette følger av personopplysningsloven § 26 med videre henvisning til personvernforordningen artikkel 83. Forordningen gjelder direkte som norsk lov⁶⁴. Artikkel 83 nr. 2 har i likhet med konkurranselovens og hvitvaskingslovens hjemler en oversikt over relevante momenter ved utmåling av overtredelsesgebyr. I tillegg fremgår det av artikkel 83 nr. 4 til 6 at ved overtredelser av konkrete bestemmelser i regelverket begått av foretak, skal gebyret være på opptil 2 % eller 4 % av den globale årsumsetningen i forutgående regnskapsår, der det høyeste beløpet anvendes.⁶⁵

⁶¹ Øvrige momenter i § 50 er den rapporteringspliktiges risikovurderinger og rutiner, om tredjeparter er påført tap og eventuelle tidligere overtredelser av hvitvaskingsloven eller relaterte forskrifter.

⁶² Beløpene i norske kroner er basert på bestemmelsene i EUs Hvitvaskingsdirektiv som krever at overtredelsesgebyr skal kunne settes til minst 1 million euro eller 5 millioner euro. I lys av den norske kronens svekkelse mot euroen er maksimalbeløpene i hvitvaskingsloven per i dag for lave.

⁶³ Se for eksempel Finanstilsynet vedtak om overtredelsesgebyr av 31.05.2021, hvor DNB Bank ASA ble ilagt et overtredelsesgebyr på 400 millioner kroner.

⁶⁴ Jf. personopplysningsloven § 1.

⁶⁵ Ved overtredelser begått av andre enn foretak, eksempelvis kommuner eller statlige virksomheter, gjelder beløpsgrenser på hhv. 10 millioner euro og 20 millioner euro basert på type overtredelse.

Prosentatsen i artikkel 83 er lavere enn prosentatsen i konkurranselovens og hvitvaskingslovens regelverk. En grunn til dette kan være at personvernforordningen artikkel 83 eksplisitt angir at prosenten skal beregnes av global årsumsetning. Dette er ikke nødvendigvis klargjort i de to andre regelsettene. Det er likevel klart at forvaltningen over flere år har utviklet en utmålingspraksis der en prosentandel av foretakets omsetning i siste forutgående regnskapsår er et sentralt moment.

I lys av gjeldende utmålingspraksis ved administrative sanksjoner og at disse gjenspeiler internasjonale forpliktelser, samt EU-direktivet som per mai 2025 er til behandling, bør man ved utmåling av botens størrelse ta utgangspunkt i et beløp som utgjør mellom 5 og 10 % av foretakets omsetning.

2.4. Betydningen av selvrapportering, tilståelse og andre bidrag til oppklaring av saken

2.4.1. Overordnet

Muligheten for strafferabatt ved selvrapportering, tilståelse og andre bidrag til oppklaring av straffesaken, er ansett som et viktig virkemiddel for å få lovbrutere til å erkjenne og ta ansvar sine handlinger. Det gir de positive virkninger dette som regel vil ha for oppklaringen av straffesaker og ressursbruken ved etterforskning, påtalebehandling og iretteføring.⁶⁶ At det gis strafferabatt ved tilståelse er derfor viktig. Fordelene ved å tilstå bør være så store at det kan virke motiverende, og fordelene må også være tydelige, forutberegnelige og kjent for foretakene.⁶⁷

For personlig straffansvar er muligheten for tilståelsesrabatt hjemlet i straffeloven § 78 f), som fastsetter at det ved straffutmålingen, i formildende retning, særlig skal tas i betraktning at "lovbryteren har avgitt en uforbeholden tilståelse, eller i vesentlig grad bidratt til oppklaring av andre lovbrudd".

I forarbeidene til straffeloven § 28 uttales at regelen om tilståelsesrabatt, § 78 f), også gjelder ved foretaksstraff.⁶⁸

Riksadvokaten har gitt retningslinjer for tilståelsesrabatt; hvilke momenter som er sentrale ved vurderingen og hvordan rabatten bør kvantifiseres, se Rundskriv nr. 3 for 2007. Føringerne i rundskrivet er også relevante ved utmålingen av foretaksstraff. Det er imidlertid enkelte særtrekk, både ved saker om foretaksstraff og korrupsjonssaker av internasjonal karakter, som foranlediger et behov for andre og mer spesifikke føringer i disse sakene.

For det første er det stort potensiale for å yte bidrag til oppklaring av korrupsjonssaker, og særlig saker av internasjonal karakter. Korrupsjonens natur gjør at oppdagelsesrisikoen er lav. Sakene er også krevende å etterforske, blant annet fordi bevismateriale kan være spredt i flere jurisdiksjoner.

⁶⁶ Riksadvokatens rundskriv, RA 2007 3, kap. II pkt. 1.

⁶⁷ Slik også RA-2007-3 kap II pkt 1

⁶⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kap. 30.1 s. 433

Selvrapportering og annet samarbeid med politiet kan derfor være av særlig stor verdi, og dermed også kvalifisere for betydelig strafferabatt.

For det andre kan det i saker av internasjonal karakter være risiko for strafforforfølgning i flere jurisdiksjoner. Dette taler for å samordne prinsippene for utmåling, herunder regler om strafferabatt, for å unngå strategiske tilpasninger hos foretakene. Det er enkelte "mitigating factors" som går igjen i flere av de jurisdiksjoner som det er relevant for Norge å sammenlikne seg med, herunder (tidlig) selvrapportering, etterfølgende samarbeid med påtalemyndigheten, anerkjennelse av faktum og iverksettelse av opprettende tiltak.

Det finnes også internasjonale føringer og anbefalinger. OECD anbefaler⁶⁹ sine medlemsland å stimulere til og belønne "good corporate behaviour" ved å gi strafferabatt ved blant annet;

- a) fulsome, timely, and voluntary disclosures to law enforcement authorities of misconduct;
- b) full cooperation with law enforcement authorities including the disclosure of all facts relevant to the wrongdoing at issue;
- c) acceptance of responsibility; or
- d) timely and appropriate remediation including the implementation or enhancement of an effective ethics and compliance programme;

Dersom selskapet i tillegg til å ta kontakt med Økokrim ved mistanke om lovbrudd, også har rettet opp skaden og iverksatt gode rutiner for å forebygge liknende lovbrudd for fremtiden, kan det tilsi en vesentlig reduksjon i straffen. Et foretaks selvrapportering og innsats for gjenoppretting og forebygging bør etter omstendighetene kunne medføre en betydelig redusert bøtestraff eller i ytterste tilfelle, bortfall av bot. Genuin innsats for å unngå korrupsjon skal gi uttelling i form av straffereduksjon eller straffebortfall. I motsatt tilfelle, hvis det ikke foreligger et gjennomgripende og systematisk arbeid for å unngå korrupsjon, kan ikke straffereduksjon eller -bortfall være aktuelt.

Retningslinjene er avgrenset til å gi føringer for utmåling av bøtestraffen. Selvrapportering og andre vesentlige bidrag til oppklaring av saken er imidlertid av betydning, også ved avgjørelsen om foretaket skal ilegges straff, jf. straffeloven §§ 27 jf. § 28.

Det minnes her om at riksadvokaten tidligere har instruert om at henleggelse (eller nedsubsummering) ikke skal brukes som vederlag for opplysninger, og at den ordinære strafferettslige belønningsform skal være redusert straff.⁷⁰ Det

⁶⁹ Se OECD, Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions, OECD/LEGAL/0378 [2023], kap. XV ii.

⁷⁰ Se rundskriv nr. 2/2000 (RA-2000-2) om vederlag til politiets kilder og provokasjon som etterforskningsmetode pkt. II 3 og rundskriv nr. 3/2007 (RA-2007-3) om tilståelsesrabatt kap. II pkt. 2

samme utgangspunkt gjelder i saker om foretaksstraff. Foretaksstraffen er – i motsetning til personlig straff – en fakultativ reaksjon, hvilket kan tale for at påtalemyndigheten står friere til å vurdere å henlegge en sak mot et foretak enn mot individer.⁷¹ Henleggelsen kan imidlertid ikke skje på grunnlag av selvrapportering og tilståelse alene, men må evt. skje etter en helhetsvurdering med grunnlag i momentene i straffeloven § 28.

2.4.2. Krav til foretakets bidrag og nivået på tilståelsesrabatten

2.4.2.1. Generelt

Det vises til RA-2007-3 kap. 3 og 4 og de momenter og føringer for tilståelsesrabatt som der gis. Føringene vil også gjelde ved utmåling av foretaksstraff i internasjonale korrupsjonssaker.

Overordnet kan sies at det for et fullgodt samarbeid med politiet – og dermed maksimal strafferabatt – forventes at et foretak opptre proaktivt og utviser oppriktighet, frivillighet, rettidighet og gir politiet fullstendig informasjon.

I tilfeller der et foretak bidrar på flere måter, f.eks. ved både selvrapportering og etterfølgende samarbeid, må det gis en samlet, forholdsmessig strafferabatt.

2.4.2.2. Selvrapportering

Tilsvarende som ved personstraff er det klart at størst rabatt skal gis der foretaket selv forteller om lovbrudd som politiet ellers ikke ville fått kjennskap til eller som ikke kunne vært oppklart uten foretakets bidrag.

Tidspunktet for selvrapporteringen vil ha betydning for rabattens størrelse. For å oppnå full strafferabatt må følgende være oppfylt:

- Selvrapporteringen må skje før det foreligger en umiddelbar mulighet for avdekking eller etterforskning
- Selvrapporteringen må skje innen rimelig tid etter at selskapet ble kjent med overtredelsen. Selskapet må selv kunne godtgjøre at henvendelsen kommer innen rimelig tid. Hva som er rimelig tid vil bero på en konkret vurdering av sakens kompleksitet og omfang samt bevisgrunnlaget. Foretaket må ha noe tid på å områ seg.
- Foretaket må opplyse om alle relevante fakta det er kjent med, herunder om personer som har vært involvert.

Selskapet vil i praksis måtte gjøre enkelte undersøkelser før de med rimelighet kan forventes å selvrapportere. Det må likevel forventes at selskapet tar hensyn til bevisforspillelsesfare ved gjennomføring av eventuell intern gransking. I alvorlige straffesaker kan det være betenkelig at private granskere engasjert av foretaket skal intervju personer som kan risikere lange fengselsstraffer. Slike avhør bør skje innenfor rammene av straffeprosessloven med de prosessuelle rettigheter som da følger. I den grad slike intervjuer likevel skjer, bør selvkrimineringsvernet ivaretas. På den andre siden kan det i praksis

⁷¹ Henleggelse på kode 200 "Henlagt fordi foretaksstraff ikke anses hensiktsmessig"

gjennomføres relativt omfattende undersøkelser basert på regnskaps- og dokumentgjennomgang før granskingen avsløres for mulige gjerningspersoner i virksomheten.

Straffereduksjon på opp mot 50 %⁷² vil være korrekt ved selvrapportering, avhengig av tidspunktet for kontakten med politiet.

2.4.2.3. Tilståelse – erkjennelse av straffeskyld

Regelen om tilståelsesrabatt ved "uforbeholden tilståelse", jf. straffeloven § 78 f), gjelder også for foretak.⁷³

I forarbeidene uttales at en tilståelse fra foretak "normalt må inneholde en erkjennelse fra foretakets ledelse om at det foreligger et lovbrudd av noen som har handlet på vegne av foretaket, og at lovbruddet kunne vært forebygget ved tiltak som nevnt i § 28 bokstav c – altså gjennom retningslinjer, instruksjon, opplæring eller andre tiltak".⁷⁴

I korrupsjonssaker må dette innebære en erkjennelse av alle de relevante fakta/omstendigheter som er nødvendige for å subsumere handlingen som korrupsjon, jf. straffeloven § 387, herunder at det er gitt et tilbud om, overført eller akseptert/mottatt en utilbørlig fordel i anledning noens stilling. I tillegg må foretaket altså erkjenne at korrupsjonen kunne vært forebygget ved tiltak fra foretakets side.

En tilståelse kan komme tidlig eller sent i etterforskningen. Tidspunktet for tilståelsen er særlig relevant for rabattens størrelse, herunder hvordan bevisene i saken ligger an når tilståelsen kommer og om tilståelsen gir grunnlag for å utstede forelegget (eller ta ut tiltale) på et tidligere tidspunkt enn man ellers ville klart.

En straffereduksjon på ca. 30 % anses korrekt der tilståelsen har hatt vesentlig betydning for etterforskningen.⁷⁵

2.4.2.4. Bidrag til etterforskningen/oppløring av saken

Hvis foretaket bidrar med informasjon og dokumentasjon som letter etterforskningen, eller bidrar til oppløring av saken, bør det som utgangspunkt gi strafferabatt. Det samme gjelder bistand fra selskapets ekspertise som kan lette politiets arbeid.

⁷² Slik også i Frankrike, hvor "spontaneous disclosure" kan gi strafferabatt opp mot 50 %. For full uttelling forutsettes at selvrapporteringen skjer innen rimelig tid etter at selskapet ble kjent med forholdene, og at det dreier seg om forhold som påtalemyndigheten ennå ikke var klar over.

⁷³ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kap. 30.1 s. 433

⁷⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kap. 30.1 s. 433

⁷⁵ Samsvarer med føringer i RA-2007-3. Til sammenlikning kvalifiserer en "straightforward recognition of the facts" i Frankrike til en strafferabatt på opp mot 20 %

Bidrag med informasjon som politiet ikke så lett får tak i selv, f.eks. dokumentasjon hos datterselskap i utlandet, kan være særlig tungtveiende.

Tilgang til granskningsmateriale kan gi verdifull informasjon og lette politiets arbeid.⁷⁶ Merk imidlertid at granskningen kan ha hatt et annet eller videre formål enn å ta stilling til om korrupsjon har funnet sted, og at granskerne også kan ha begrensede muligheter, f.eks. til å se på betalingsstrømmer etter at pengebeløp har gått ut av foretakets konto. Verdien av tilgang til granskningsmateriale må vurderes konkret og avhenger av bevisbildet i saken for øvrig.

I mange saker er viktig informasjon beslagsfritt fordi det er knyttet til advokater (interne eller eksterne). Eksempelvis kan bestikkelsen være fordekt ved avtaledokumenter som fremstår som legitime, f.eks. agentkontrakter. Et samtykke fra foretaket til å frita advokaten fra taushetsplikt, vil derfor kunne gi tilgang til vesentlig informasjon om sentrale bevisstema. Tilgang til beslagsfritt materiale bør etter omstendighetene være tungtveiende ved vurderingen av strafferabatt.

Ved bidrag til bevisinnhenting eller ved bevisformidling er det sentralt at all relevant dokumentasjon overleveres politiet og at det ikke holdes tilbake eller gis villedende informasjon. Er selskapet klar over at det kan være hull eller mangler bør dette kommuniseres. Måten informasjonen formidles er også av betydning. En ukritisk oversendelse av dokumentmengder eller en "full tilgang" til selskapets data uten en veiledning om hvor relevant materiale kan finnes er sjeldent veldig hjelpsomt.

Bidrag som i vesentlig grad har lettet etterforskningen eller bidratt til oppklaring av saken, bør som utgangspunkt gi strafferabatt på opp mot 30 %.⁷⁷

2.4.2.5. Særlig om forholdet til personlig straffansvarlige

Et foretaks bidrag til oppklaring av saken vil som regel innebære informasjon og dokumentasjon om de personlig involverte i korrupsjonshandlingen, med og uten tilknytning til foretaket.

En ordning som åpner for at foretak kan få strafferabatt mot å identifisere personlig ansvarlige kan være problematisk, blant annet fordi det kan medføre interessekonflikter mellom foretaket og de personlig ansvarlige. Høivik viser i sin utredning blant annet til risikoen for "syndebukk-kultur", falske anklager eller "strategiske kappløp" om selvrapportering mellom foretaket og den personlig ansvarlige.⁷⁸

På den annen side står altså hensynet til oppklaring av saken. For effektiv oppklaring er det sentralt at det er en oppside i å identifisere mulige gjerningsmenn. Uten motivasjon eller krav om å angi personlig involverte kan

⁷⁶ I Frankrike er "relevance of internal investigation" en relevant formildende omstendighet som kan kvalifisere til strafferabatt på opp mot 20 %

⁷⁷ Slik også Frankrike, der "active cooperation" kan gi strafferabatt på opp mot 30 %

⁷⁸ Se Høivik, kap. 12.2

man lett se for seg at foretak ser seg best tjent med å holde informasjon om de personlig involverte tilbake, i håp om å kunne betale seg ut av saken med "bare" et foretaksansvar.

Ovennevnte innvendinger kan motvirkes ved følgende forutsetninger for strafferabatt⁷⁹:

- Hvorvidt foretaket søker å beskytte enkeltpersoner i selskapet (på bekostning av andre) skal være en del av vurderingen av en eventuell strafferabatt
- En strafferabatt for foretaket er betinget av at foretaket bidrar med de opplysninger og/eller bevis som foretaket har mot personlig ansvarlige lovbrytere med tilknytning til foretaket

2.4.2.6. Oppklaring av utbytte

Dersom foretaket erkjenner straffeskyld uten å bidra til å avdekke omfanget av utbyttet, bør tilståelsens vekt begrenses. Omvendt bør det gi grunnlag for rabatt dersom foretakets bistand letter inndragning (jf. straffeloven § 34 og 35), f.eks. ved bidrag til å vise proformatransaksjoner som er utført for å tilsløre reelle eierforhold.⁸⁰

2.4.2.7. Gjenopprettende tiltak

Et foretaks bidrag til gjenoppretting av skade, f.eks. betaling av erstatning til fornærmede eller skadelidende etter korrupsjonshandlingen kan foranledige strafferabatt. Størrelsen på strafferabatten bør stå i rimelig forhold til gjennomførte, gjenopprettende tiltak.⁸¹

Dersom foretaket implementerer nye forebyggende tiltak/forbedrede rutiner for å unngå tilsvarende korrupsjonslovbrudd i fremtiden, kan det også etter omstendighetene kvalifisere til strafferabatt. Faren for gjentakelse blir dermed mindre, og man ser at foretaket har tatt lærdom av hendelsen.⁸²

Det går utover politi- og påtalemyndighetens naturlige kompetanse og rolle å vurdere kvaliteten og egnetheten av nye tiltak. En straffereduksjon må derfor baseres på selskapets dokumenterte endringer og om selskapet viser en reell endringsvilje. Strafferabatt på opp mot 10% kan være riktig ved innføring av nye, forbedrede tiltak og utvist endringsvilje.⁸³

⁷⁹ Jf. Høivik, kap. 12.2

⁸⁰ Tilsvarende riksadvokatens rundskriv – RA-2007-3 pkt. 3.

⁸¹ I FR kan "prior compensation of victims" gi strafferabatt på opp mot 40 %.

⁸² Tilsvarende ved personlig straffansvar, strl. § 78 bokstav h), hvoretter domstolen ved straffutmålingen kan vektlegge [i formildende retning] at «det er gode utsikter til rehabilitering».

⁸³ I FR kan strafferabatt på opp mot 20 % oppnås ved "corrective measures"

2.4.3. Betydningen av forebyggende tiltak

2.4.3.1. Overordnet

Av straffeloven § 28 bokstav c) følger det at det ved fastsettelsen av foretaksstraff skal legges vekt på om foretaket "kunne ha forebygget" overtredelsen gjennom "retningslinjer, instruksjon, opplæring, kontroll eller andre tiltak".

Hensett til ordlyden i straffeloven § 28 c), "kunne ha forebygget", er det manglende eller utilstrekkelige tiltak som er relevante, og da slik at manglende eller utilstrekkelige tiltak taler for illeggelse av (skjerpet) foretaksstraff. Bestemmelsen gir etter sin ordlyd ikke grunnlag for å premiere gode, forebyggende tiltak, utover at tilstrekkelige tiltak nettopp vil tale mot illeggelse av (strengere) foretaksstraff.

Men, § 28 er som kjent ikke uttømmende, og gode forebyggende tiltak bør etter omstendighetene også kunne gi straffereduksjon.

At foretak har en klar antikorrupsjonspolicy, og andre tiltak for å forhindre korrupsjon i virksomheten, er ønskelig fordi det antas å bidra til forebygging av korrupsjon.

Per dags dato er norske foretak ikke forpliktet etter norsk lov eller forskrift til å ha eksplisitte antikorrupsjonstiltak i virksomheten. Å forebygge korrupsjon er heller ikke en del av handlingsnormen i korrupsjonsbestemmelsen. Å legge avgjørende vekt på manglende forebygging ved straffutmålingen kan derfor øve press på lovkravet og hensynet til forutberegnelighet.⁸⁴

Det er foretakenes eget ansvar å sørge for gode interne rutiner og holdningsskapende arbeid innad i virksomheten slik at bruk av bestikkelser unngås. Antikorrupsjonsprogrammer må være risikobaserte og skreddersys den aktuelle bransjen og det aktuelle foretakets aktiviteter i utlandet. Forebyggende tiltak i virksomhetene bør incentiveres, slik at bruk av bestikkelser unngås.

Det kan bidra til incentivering av det forebyggende arbeidet ved at påtalemyndigheten gis veiledning om vektlegging av det forebyggende arbeidet i forbindelse med reaksjonsfastsettelsen. Klarere retningslinjer om strafferabatt ved selvrapportering, jf. kap. 2.4, vil også incentivere foretakenes eget arbeid med å overvåke korrupsjonsrisikoen og rydde opp ved mistanker om korrupsjon, og dermed ha en preventiv effekt.

En må i alle fall kunne forutsette at norske foretak som opererer i korrupsjonsutsatte land har implementert en antikorrupsjonspolicy i virksomheten. Det vil ikke være aktuelt å gi nevneverdig strafferabatt, selv etter

⁸⁴ Sandhaug, Ingvild R. "Korrupsjonsbekjempelse; Særlig om norske virksomheters ansvar for korrupsjon [2020] kap. 6.5.4

selvrapportering, hvis foretaket ikke hadde implementert adekvate forebyggende tiltak basert på en konkret risikovurdering av foretaket. Selv om det ikke gjelder spesifikke krav i Norge, så finnes det føringer for "best practice" både i norsk rettspraksis, norske og internasjonale standarder og regelverk i andre land. Virksomheter som opererer utenlands er også forpliktet til å følge regelverket i det landet de opererer, og mange land stiller forholdsvis omfattende krav til forebyggende arbeid. En oversikt og sammenstilling av "best practice" gis under punkt 2.4.3.3.

Merk at disse retningslinjene ikke er ment å gi føringer for foretakenes antikorrupsjonstiltak. Det må være stor fleksibilitet med hensyn til hvordan foretakene vil utforme og implementere antikorrupsjonsregler i sin virksomhet. For den som skal påtaleavgjøre en sak er det imidlertid av betydning å ha kjennskap til hva som typisk forventes av tiltak, fordi det gir relevante knagger til vurderingen av om foretaket "kunne ha forebygget" den aktuelle korrupsjonshendelsen, jf. straffeloven § 28 c).

2.4.3.2. Straffeloven § 28 bokstav c – straffeskjerpende dersom foretaket kunne ha forebygget overtredelsen

Momentet i straffeloven § 28 bokstav c har sammenheng med formålet bak foretaksstraffen (og § 28 bokstav a) – nemlig å styrke straffebudenes preventive effekt ved at ansvarspulverisering unngås og foretakene får et incitament til å hindre at lovbrudd blir begått.⁸⁵ Gjennom foretaksstraff gjøres det klart at bransjen, for å unngå straffansvar i fremtiden, må skjerpe sin praksis, sine rutiner mv.⁸⁶ Av Straffelovkommisjonen, og senere i Høyesterettspraksis, er det lagt til grunn at forebyggende tiltak i all hovedsak er et ledelsesansvar.⁸⁷

Av forarbeidene fremgår at momentet (bokstav c) vil ha "stor betydning for vurderingen av straffverdigheten" – altså ved avgjørelsen om foretaket skal straffes.⁸⁸ Men, momentet er også forutsatt å ha betydning ved straffutmålingen.⁸⁹

Ordlyden "kunne ha forebygget" innebærer et strengt krav til foretaket. Såfremt det var mulig for foretaket å hindre det inntrufne, taler det for (skjerpet) straff.

I rettspraksis er vurderingstemaet gjerne formulert som et spørsmål om foretaket kunne gjort mer for å forebygge overtredelsen, eller om foretaket kan bebreides for det som har hendt.⁹⁰ Å besvare dette spørsmålet forutsetter en konkret vurdering av den aktuelle korrupsjonshandlingen, og om man kunne ha

⁸⁵ Rt. 2013 s 1025 Norconsult (avsnitt 35 med videre henvisninger).

⁸⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) kap. 30.1 s. 432

⁸⁷ Se NOU 1989: 11 s. 19 og for eksempel Rt. 2009 s. 1595 (avsnitt 31-33).

⁸⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) punkt 30.1 side 432.

⁸⁹ Dette fremkommer også i OECDs anbefaling 23D fra 2021.

⁹⁰ Se f.eks. Rt. 2013 s. 1025, Norconsult (avsnitt 49-51 og avsnitt 62). Ingvild Rosseland Sandhaug tar i sin avhandling "Korrupsjonsbekjempelse; Særlig om norske virksomheters ansvar for korrupsjon" [2020], kap. 6.5.4, – under henvisning til Høyesteretts avgjørelse i KPMG-saken, Rt. 2008 s. 996 – til orde for at bebreidelse ikke nødvendigvis må innebære svikt, unnlattelse, klanderverdighet el. fra foretaket/ledelsen, men at også ren utilstrekkelighet kan være nok.

forebygget korrupsjonen ved (bedre) retningslinjer, varslingskanaler eller liknende.

Det er grunn til å understreke at § 28 bokstav c) ikke inviterer til en vurdering av foretakets antikorrupsjonstiltak som sådan. Vurderingstemaet er om foretaket kan bebreides for manglende eller utilstrekkelige forebyggende tiltak, sett i lys av den aktuelle korrupsjonshendelsen.

Hvis en korrupsjonshandling først er utført av noen som har "handlet på vegne av et foretak", slik at hovedvilkåret for anvendelse av foretaksstraff i § 27 er oppfylt, er det en presumsjon for at foretaket nettopp ikke har gjort alt det kunne for å forebygge korrupsjonen. Det må da være opp til foretaket å vise til og fremskaffe dokumentasjon for at det likevel har gjort alt det med rimelighet kunne gjøre for å forebygge den aktuelle korrupsjonshendelsen.⁹¹

2.4.3.3. Nærmere om hva som kan ses hen til av antikorrupsjonstiltak i foretak

Som nevnt over stilles det ingen spesifikke krav til selskapenes antikorrupsjonstiltak i norsk lov.

I norsk rettspraksis om foretaksstraff i korrupsjonssaker har domstolen vist til "usunn bedriftskultur"⁹² og "manglende strukturert tilnærming til et forebyggende ansvar"⁹³, hhv. som argument for å utmåle høyere bot og idømme foretaksstraff.

I Norconsultsaken⁹⁴ ble det fra forsvarersiden anført at korrupsjon er et område der grensen mellom det lovlige og ulovlige for alle praktiske formål er kjent for enhver og at retningslinjer, instruks mv. da bidrar lite til forebygging. Høyesterett sa seg uenig i dette og uttalte at korrupsjon "er et felt som krever tiltak og oppmerksomhet". Høyesterett drøftet deretter om foretaket kunne gjort mer for å forebygge korrupsjonen og konkluderte bekreftende på dette, blant annet under henvisning til at det manglet en eksplisitt antikorrupsjonspolicy i selskapet og rutiner for håndtering av korrupsjonsspørsmål. Særlig for de ansatte som arbeidet i sterkt korrupsjonsutsatte land burde det vært en jevnlig innskjerping og oppfriskning av rutiner.

Selskaper som opererer i utlandet er forpliktet til å følge lovgivningen i de land de opererer, og antikorrupsjonstiltakene bør derfor være tilpasset den strengeste korrupsjonslovgivningen selskapet berøres av. Utover gitte føringer i norsk rettspraksis, finnes det også veiledning i lovgivning og tilhørende retningslinjer i

⁹¹ Støtte for en slik tilnærming finnes også i rettspraksis, LB-2021-3975 "Foods", der det uttales; "Det er ikke dokumentert at Foods AS hadde iverksatt tiltak som var særlig innrettet mot å forebygge korrupsjon, jf. [straffeloven § 28](#) bokstav c"

⁹² LE-2008-46619, Vannverksaken – utroskap/korrupsjon. Gjentakelse – og dermed "ukultur" i selskapet fikk betydning ved straffutmålingen – i skjerpene retning.

⁹³ LB-2021-3975, Foods AS - korrupsjon.

⁹⁴ Rt. 2013 s 1025 (avsnitt 52-53 og 69-72)

andre land, så som USAs Foreign Corrupt Practices Act og Storbritannias UK Bribery Act.

Det finnes også internasjonale standarder, eksempelvis ISO 37001:2016, og retningslinjer fra bransjeorganisasjoner så som OECD/UNDOC⁹⁵ og Transparency International⁹⁶, som angir hvilke antikorrupsjonstiltak som anbefales i en virksomhet.

I disse kildene, og andre, liknende kilder, er det enkelte sentrale antikorrupsjonstiltak som går igjen og som kan betraktes som en slags "best practice". Følgende tiltaksliste baserer seg på en sammenstilling og er ment å utgjøre en oversikt over typisk relevante antikorrupsjonstiltak som normalt bør adresseres. Foretakene må kunne dokumentere at tiltakene er implementert og gjennomføres. Det er f.eks. ikke tilstrekkelig å vise til at foretaket har skriftlige rutiner knyttet til antikorrupsjon, foretaket må kunne dokumentere at rutinene er implementert og følges i praksis.

Sentrale korrupsjonsforebyggende tiltak
1. Organisering, rutiner, opplæring, oppfølging og kontroll tilpasset virksomhetens forretninger og korrupsjonsrisiko. Det må gjøres en selvstendig vurdering av virksomhetens behov hensett til størrelse, forretningsområde, hvilke land det drives virksomhet i mv.
2. Klare, tilgjengelige antikorrupsjonsretningslinjer. Retningslinjer (etisk regelverk, "code of conduct" el.) som eksplisitt adresserer korrupsjon, både generelle retningslinjer (antikorrupsjonspolicy) og mer spesifikke retningslinjer for virksomhetens risikoområder. Retningslinjene må være oppdaterte – i samsvar med gjeldende lover og eventuelle nye risikoområder (f.eks. ved virksomhet i nye land). Ledere og ansatte skal ha nødvendig verktøy, både for å identifisere korrupsjon (tilbud eller krav om bestikkelser) og vite hva de skal gjøre i slike situasjoner.
3. Støtte og forpliktende holdning fra virksomhetens ledelse. "Tone from the top". Innebærer en reell, synlig forpliktelse fra ledelsen (daglig ledelse, styret, eiere mv.) til foretakets antikorrupsjonspolicy – både en holdningsskapende opptreden og en aktiv, støttende holdning til antikorrupsjonsarbeidet og compliance-funksjonen.

⁹⁵ Anti-Corruption Ethics and Compliance Handbook for Business, av OECD, UNODC og The World Bank (2013)

⁹⁶ Business Principles for Countering Bribery,

https://www.transparency.org/whatwedo/publication/business_principles_for_countering_bribery

4. Risikobasert tilnærming. Kartlegging og identifisering av særlige funksjoner og arbeidsoperasjoner/aktiviteter i virksomheten som kan være særlig utsatt for korrupsjon. Dette vil variere, blant annet hensett til hvilken sektor og geografisk område virksomheten opererer.
5. Mekanismer for å sikre etterlevelse – opplæring og monitorering. At antikorrupsjonsretningslinjene etterleves er avgjørende. Virksomheten må sørge for at det gjennomføres opplæring, oppfølging og kontroll. Tilpasset trening for ledere og ansatte som er særlig eksponert for korrupsjonsrisiko. Regelmessig oppfølging ved konkrete spørsmål om hvordan operasjoner som kan medføre risiko faktisk blir utført.
6. Jevnlig innskjerping og oppfrisking av rutiner mv. for å skape kontinuerlig bevissthet om antikorrupsjonspolicy, retningslinjer og risikoområder og unngå at antikorrupsjonsarbeidet blir en pliktøvelse som utføres én gang.
7. Kontroll av kontraktsparter, mellommenn, betalinger, joint ventures mv. Mellommenn/tredjeparter er involvert i majoriteten av undersøkte korrupsjonssaker (81 %, OECD-undersøkelse), og foretaket må ha et bevisst forhold til risikoen som ligger her, og forhindre at bestikkelser skjules/kanaliseres gjennom disse. Foretaket skal ikke kunne organisere seg bort fra ansvar.
8. Rutiner for håndtering av korrupsjonshendelser- eller mistanker. "Trygge" kanaler for varsling av korrupsjonshendelser/ mistanker eller brudd på virksomhetens retningslinjer, uten at varsler skal måtte frykte for represalier. Et apparat som kan og som faktisk følger opp/undersøker varslene, iverksetter opprettende tiltak, pålegger evt. disiplinærtiltak, vurderer anmeldelse mv.
9. Incentiver og disiplinærtiltak. Virksomheten må unngå incentivordninger/belønningsordninger som kan oppmuntre til å fravike instruks og antikorrupsjonsretningslinjer. Manglende etterlevelse av instruks og rutiner bør få konsekvenser – som f.eks. kritikk, advarsel, avskjedigelse mv.

De antikorrupsjonstiltakene som her er listet opp er ikke ment å være absolutte eller uttømmende: Det vil alltid være en konkret vurdering hva som er å anse som juridisk tilstrekkelig i det enkelte selskap og den aktuelle korrupsjonssak.

I lys av formålet med foretaksstraffen vil det virke straffeskjerpende hvis virksomheten var innrettet slik at den gav incentiver til korrupsjon – f.eks. gjennom bonusordninger, premiering av mersalg, manglende kontroll el. – og dette kan ha vært en medvirkende faktor til korrupsjonen. I slike tilfeller vil selskapet nokså klart være å bebreide.

Det samme gjelder dersom korrupsjon har skjedd på et særlig risikoeksponert område i virksomheten og foretaket ikke kan dokumentere at det har vært seg bevisst risikoen eller ikke kan dokumentere rimelige tiltak for å unngå korrupsjon på dette området – f.eks. gjennom konkrete instruksjoner, opplæring, jevnlig innskjerping og oppfriskning av rutiner, kontroll.

I tilfeller der korrupsjonen har skjedd av eller med tilslutning fra noen i foretakets ledelse vil det også tale for (strengere) straff: Ansvar for forebygging ligger først og fremst hos ledelsen – og en overtredelse i dette sjiktet vil i alle praktiske tilfeller være ensbetydende med at ledelsen har sviktet i dette ansvaret. Preventive hensyn taler da for en streng straff.

2.4.3.4. Gode antikorrupsjonstiltak og utvist endringsvilje (nye tiltak) kan også gi grunnlag for straffereduksjon

Opplistingen i straffeloven § 28 er ikke uttømmende. Gode, forebyggende tiltak bør etter omstendighetene kunne gi straffereduksjon.

Straffverdigheten i saker der foretaket har tatt forebyggende arbeid på alvor og brukt omfattende ressurser på det, og saker der foretaket ikke har forebyggende tiltak overhodet, er vesentlig ulik.

I førstnevnte tilfelle vil det nok først og fremst være et spørsmål om foretaksstraff skal benyttes. Men, dersom det først konkluderes med at det er grunnlag for foretaksstraff, så kan det være aktuelt å gi straffereduksjon for utvist vilje til å følge lovreglene.

Dette kan for det første tenkes i tilfeller der virksomheten kan dokumentere tilstrekkelige, risikotilpassede antikorrupsjonstiltak, men at korrupsjon på tross av dette har funnet sted. Eksempelvis der en underordnet ansatt, i strid med eksplisitte retningslinjer eller instruksjoner betaler bestikkelser til en offentlig tjenestemann for tollklarering. I slike tilfeller kan det være lite å bebreide foretaket.

Straffereduksjon kan som nevnt også være aktuelt der foretaket etter en korrupsjonshendelse utviser endringsvilje, f.eks. ved å innføre nye eller forbedrede antikorrupsjonstiltak i selskapet.

Utmåling av bøtestraff

Foretaksansvaret er fakultativt. Påtalemyndigheten må vurdere om foretaket skal stilles til ansvar, og om det skal utferdiges forelegg eller tiltale.

Den høye strafferammen for grov korrupsjon må reflekteres i bøtenivået.

Utmålingsmomenter:

Den konkrete korrupsjonshandlingens karakter jf. strl § 388

Særskilte momenter ved foretaksstraff jf. strl § 28

Det foreligger en viss OECD-praksis, men det er snakk om få saker som ligger tilbake i tid.

For at sanksjonen skal være effektiv, må bøtenivået ligge så høyt at strafferabatt for selvrappotering, tilståelse og opprettende tiltak utgjør en reell gulrot.

Det er hensiktsmessig å benytte et av tre utgangspunkt for å finne relevant informasjon om de økonomiske aspektene ved foretaket. Utgangspunktene, i prioritert rekkefølge, er:

1. Forventet utbytte/besparelser ved å gjennomføre bestikkelsen
2. Hvor mye som er tilbudt/betalt i bestikkelser
3. Foretakets økonomiske evne

Betydningen av forebyggende tiltak (ved straffutmålingen)

Manglende eller utilstrekkelige forebyggende tiltak tillegges vekt i skjerpende retning, jf. straffeloven § 28 c), særlig i følgende tilfeller;

dersom virksomheten var innrettet slik at den gav incentiver til korrupsjon

dersom korrupsjon har skjedd på et særlig risikoeksponert område i virksomheten

dersom korrupsjon har skjedd av eller med tilslutning fra noen i foretakets ledelse

Forebyggende tiltak kan motsatt gi grunnlag for straffereduksjon dersom foretaket, gjennom gode, forebyggende tiltak, har utvist eller utviser genuin vilje til å unngå korrupsjon.

3. Inndragning

På grunn av kravet til årsakssammenheng for inndragning, jf. straffeloven § 67, har det vist seg utfordrende å få medhold i et krav om inndragning overfor aktive bestikkere i korrupsjonssaker. Etterforskningen er også sjeldent rettet inn på å oppklare utbyttet for aktiv bestikker ettersom det ikke er et vilkår for straffansvar, jf. § 387, at den aktive bestikker oppnår en fordel. Å få inndratt utbytte, også fra den aktive bestikker, er imidlertid sentralt, særlig av preventive hensyn.

For å oppnå økt inndragning hos aktiv bestikker er det sentralt at etterforskningen også innrettes med dette for øyet. I OECD/StARs felles analyse "Identification and Quantification of the Proceeds of Bribery" gis det eksempler på hvordan man kan beregne inntektene fra korrupsjon, og dermed hvordan etterforskningen kan innrettes for å få bedre grunnlag for inndragningskrav.

Inndragning

Det er sentralt at etterforskningen har fokus på inndragning.

Inndragning også hos den aktive bestikker er særlig sentralt av preventive hensyn.

4. Vurdering av den samlede reaksjonen

Av straffeloven § 28 g) følger at det ved straffutmålingen skal tas hensyn til om "andre reaksjoner" blir ilagt foretaket. Av forarbeidene fremgår at bl.a. inndragning er relevant i denne vurderingen og at den samlede tyngden av reaksjoner må stå i forhold til lovbruddet.⁹⁷ Dette fremgår også eksplisitt av straffeloven § 29 annet ledd.

Iht britiske retningslinjer er det kombinasjonen av erstatning, inndragning og bot som sammen skal oppnå den ønskede effekten, altså fjerning av all vinning, gi en passende ytterligere straff og utgjøre tilstrekkelig avskrekkning.

Etter de franske retningslinjene, består den samlede boten av to elementer; vinningsavståelse tilsvarende de fordelene som er oppnådd ved overtredelsen, og et straffeelement.

Også i Norge er det relevant for utmålingen av bøtestrafen om det er grunnlag for et inndragningskrav i saken.

Endelig må det gjøres en vurdering av hvorvidt den samlede reaksjon er tilstrekkelig "effective, proportionate, and dissuasive", altså effektiv, forholdsmessig og avskrekkende.

Som nevnt under punkt 2.3.4, kan det være problematisk om boten etter dette settes så høyt at den ruinerer foretaket. Dette kan likevel ikke utgjøre en absolutt begrensning for hvor høyt boten settes. I enkelte saker kan foretakets virksomhet og inntjening i all hovedsak ha utgangspunkt i de korrupte overtredelsene.

Vurdering av samlet reaksjon

Det må foretas en samlet vurdering av ulike straffereaksjoner jf. strl § 29 annet ledd.

Det må gjøres en vurdering av om den samlede straffen er tilstrekkelig "effective, proportionate and dissuasive".

⁹⁷ Se Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 432 og Ot.prp. nr. 27 (1990–91) s. 32 og 35.

5. Krav til begrunnelse og offentliggjøring av opplysninger om vedtatte forelegg

OECD har anbefalt at Norge skal

- "Publish more extensive information on how fines and confiscation amounts are calculated in concluded foreign bribery cases [Convention Articles 3(1). and 3(3)];
- "Make public, where appropriate and in conformity with any applicable laws, as much information as possible about accepted penalty notices".

Disse konkrete anbefalingene rettet mot Norge må ses i lys av OECDs retningslinjer i "Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions" vedtatt i 2021⁹⁸.

Dokumentet gir blant annet føringer hva gjelder medlemslandenes bruk av utenomrettslige ordninger (Non-Trial Resolutions, gjerne forkortet NTR). NTR er definert som "mechanisms developed and used to resolve matters without a full court or administrative proceeding, based on a negotiated agreement with a natural or legal person and a prosecuting or other authority".

Utstedelse av forelegg vil være det som i norsk rett ligger nærmest en slik utenomrettslig ordning med foretak, selv om et forelegg neppe kan beskrives som en "negotiated agreement".

I dokumentets punkt XVII og XVIII gis disse føringene hva gjelder NTR:

Non-Trial Resolutions

XVII.RECOMMENDS that member countries consider using a variety of forms of resolutions when resolving criminal, administrative, and civil cases with both legal and natural persons, including non-trial resolutions. Non-trial resolutions refer to mechanisms developed and used to resolve matters without a full court or administrative proceeding, based on a negotiated agreement with a natural or legal person and a prosecuting or other authority.

XVIII.RECOMMENDS that member countries ensure that non-trial resolutions used to resolve cases related to offences under the OECD Anti-Bribery Convention follow the principles of due process, transparency, and accountability, and in particular:

i.adopt a clear and transparent framework regarding non-trial resolutions, including the authorities entitled to enter into non-trial

⁹⁸ [Recommendation of the Council for Further Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions](#).

resolutions, whether these resolutions are available to natural and/or legal persons, and the requirement for the alleged offender to admit facts and/or guilt, where applicable;

ii. develop clear and transparent criteria regarding the use of non-trial resolutions including, where appropriate, voluntary self-disclosure of misconduct, cooperation with law enforcement authorities, and remediation measures;

iii. provide clear and publicly accessible information on the advantages that an alleged offender may obtain by entering into a non-trial resolution;

iv. where appropriate, and consistent with data protection rules and privacy rights, as applicable, make public elements of non-trial resolutions, including:

a. the main facts and the natural and/or legal persons concerned;

b. the relevant considerations for resolving the case with a non-trial resolution;

c. the nature of sanctions imposed and the rationale for applying such sanctions;

d. remediation measures, including the adoption or improvement of internal controls and anti-corruption compliance programmes or measures and monitorship;

v. ensure that foreign bribery resolved by non-trial resolutions is punishable by transparent, as well as effective, proportionate and dissuasive sanctions as required by Article 3 of the OECD Anti-Bribery Convention;

vi. ensure that the non-trial resolution of foreign bribery cases does not constitute an obstacle to the effective investigation and prosecution of natural or legal persons in other countries, and generally allows for effective international cooperation, as provided under Articles 9 and 10 of the OECD Anti-Bribery Convention;

vii. ensure that the conclusion of a non-trial resolution with a natural or legal person is without prejudice to an enforcement action against other relevant natural or legal persons, where appropriate;

viii. ensure that non-trial resolutions are subject to appropriate oversight, such as by a judicial, independent public, or other relevant competent authority, including law enforcement authorities.

Hva gjelder første del av de konkrete anbefalingene rettet mot Norge, vil eksistensen av Økokrims retningslinjer – som er offentlig tilgjengelig – imøtekomme behovet for mer informasjon om prinsippene for beregning av bøter og inndragningsbeløp.

I tillegg anbefales det altså at det for vedtatte forelegg - innenfor rammen av gjeldende rett - offentliggjøres så mye informasjon som mulig om disse. Behovet for slik offentliggjøring har sammenheng med at vedtatte forelegg er en straffereaksjon som ikke fastsettes av domstolene. For vedtatte forelegg er det altså ingen domstolskontroll, og derved ingen kontradiktorisk eller offentlig tilgjengelig prosess.

Selv om det er flere gode grunner til at et foretak bør kunne vedta et forelegg og dermed f.eks. spare både foretaket og rettsapparatet for et stort ressursuttak, er det likevel for noen sakstyper betenkeligheter ved en utenomrettslig reaksjonsfastsettelse⁹⁹. Der det er tale om alvorlige straffesaker vil hensynet til allmenhetens - og pressens - innsyn i bevisbildet og reaksjonsfastsettelsen, veie tungt. Særlig gjelder dette ved grov korrupsjon overfor myndighetspersoner, der det nettopp er allmenheten som er den skadelidende part, dvs. mer konkret svekkelse av borgernes tillit til myndighetene og demokratiske institusjoner. Borgernes og pressens mulighet for kontroll med håndhevelsen av korrupsjonslovbrudd står derfor sentralt. Tilsvarende kan gjelde for konkurrerende bedrifter som har tapt konkurransen om tillatelser eller lisenser til fordel for et foretak som har benyttet bestikkelser.

Som kjent er det i norsk rett ingen tradisjon for forhandlinger om straff ("plea bargaining"). Et forelegg mot et foretak i en korrupsjonssak vil likevel kunne fremstå som en form for avtale om straff mellom påtalemyndigheten og foretaket. Etterforskinger av korrupsjonssaker der foretaksstraff er aktuelt, vil normalt innebære en form for dialog mellom foretakets representanter og påtalemyndigheten. For utenforstående vil kontakten kunne fremstå som noe som ligner på forhandlinger om straff. Dette igjen vil kunne lede til spekulasjoner om selve tilblivelsen av det vedtatte forelegget.

Eksempelvis vil det på den ene side kunne spekuleres i om påtalemyndigheten har lagt et uheldig press på foretaket om å vedta et forelegg selv om foretaket egentlig mener at bevismaterialet ikke er sterkt nok. Det kan fremstå som at foretaket velger å vedta forelegget for å "betale seg ut av" en krevende situasjon, og ikke risikere ytterligere negativ omtale som en hovedforhandling kan føre med seg.¹⁰⁰

På den annen side kan også påtalemyndigheten bli utsatt for press fra foretaket, f.eks. til å avgrense saken i omfang, velge et mildere straffebud, eller akseptere

⁹⁹ En analyse av fordeler og ulemper ved bruk av utenomrettslige ordninger overfor foretak, er foretatt av tidligere professor ved Handelshøyskolen, Tina Søreide, i artikkelen "Principled and Transparent Settlement-Based Enforcement of Corporate Liability". Publisert 2024 i boken "Negotiated Justice in Transnational Corruption – Between Transparency and Confidentiality", Helbing Lichtenhahn. ISBN 978-3-7190-4819-8

¹⁰⁰ Dette har eksempelvis vært kritisert i USA.

en lavere bot, mot å få lovnad fra foretaket om at forelegget vil bli vedtatt. Ressursknapphet hos politi og påtale kan gjøre at effektivitetshensyn går på bekostning av hva som anses som materielt riktige avgjørelse.

I samsvar med OECDs 2021-anbefalinger mener Økokrim at disse uheldige aspektene kan motvirkes ved å sørge for:

1. Notoritet om dialogen mellom foretaket og påtalemyndigheten, f.eks. ved at det lages referater fra møter eller annen kontakt som finner sted mellom foretaket og påtalemyndigheten og at disse legges inn i straffesaken
2. Større grad av offentlighet omkring det straffbare forholdet og reaksjonsfastsettelsen i den konkrete saken der forelegget er vedtatt.

En bredere begrunnelse er trolig også nødvendig om man skal oppnå den ønskede allmennpreventive effekten, dvs. den avskrekkende effekten som oppnås ved at andre foretak kan gjøre seg kjent med innholdet i foreleggspraksisen (sakskompleksene og reaksjonsfastsettelsen).

Hensynet til allmennprevensjon og likhetshensyn tilsier altså at det også er åpenhet om påtalemyndighetens påtalepraksis i saker som disse retningslinjene gjelder. De hensyn som tilsier at dommer er offentlig tilgjengelige, gjelder også her. Forelegg og supplerende begrunnelser bør derfor i størst mulig grad offentliggjøres.

Selv om det i dag ikke er en generell innsynsrett i forelegg for allmennheten, gir politiregisterloven § 9-8 første ledd etter omstendighetene adgang til å utlevere slike opplysninger til allmennheten¹⁰¹. Økokrim antar at vilkårene normalt vil være oppfylt der det er tale om korrupsjonssaker, og at det altså vil være anledning til å publisere slike forelegg og begrunneleseskriv.¹⁰²

Det bør legges til rette for at forelegg og begrunnelsesskriv mot foretak i korrupsjonssaker, kan publiseres på Lovdata.

Pressens innsynsrett vil følge av gjeldende retningslinjer for innsyn i straffesaksdokumenter¹⁰³.

¹⁰² Se nærmere Høivik, Knut, Utredning Foretaksstraff og korrupsjon, 26. mai 2021, s. 283.

¹⁰³ Riksadvokatens [veileder for innsyn i straffesaksdokumenter for andre enn sakens parter](#)

Begrunnelse og offentliggjøring av vedtatte forelegg

I selve forelegget skal det i tillegg til de opplysninger som er nevnt i straffeprosessloven § 256, gis en kort begrunnelse for reaksjonsfastsettelsen.¹⁰⁴

For vedtatte forelegg skal påtalemyndigheten, i et separat skriv, gi en mer omfattende begrunnelse enn det strpl § 256 foranlediger. En slik begrunnelse bør etter omstendighetene omfatte:

En beskrivelse av de sentrale faktiske forhold som korrupsjonsforholdet er basert på

Om foretaket har erkjent straffeskyld og/eller erkjent de faktiske forhold som referert under a)

En beskrivelse av hvorfor foretaksstraff er anvendt i det konkrete tilfellet

En beskrivelse av skjerpende og formildende momenter som påtalemyndigheten har lagt vekt på ved reaksjonsfastsettelsen

En beskrivelse av forhold ved foretakets økonomi som har vært av betydning for reaksjonsfastsettelsen

Hvis forelegget omfatter inndragningskrav og/eller rettighetstap; en begrunnelse for dette

Av hensyn til personer eller foretak hvis straffansvar ikke adresseres i foretaket, bør påtalemyndigheten vurdere å anonymisere begrunnelsesskrivet.

Forelegg og begrunnelsesskriv bør i størst mulig grad offentliggjøres i samsvar med gjeldende rett.

¹⁰⁴ Retningslinjene pkt. 7 er i hovedsak i overensstemmelse med Høiviks forslag til ny § 256 a i straffeprosessloven, jf. Høivik, Knut, *Utredning Foretaksstraff og korrupsjon*, 26. mai 2021, s. 413-414.